

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 45 (5000) 16 лістапада 2018 г.

ISSN 0024-4686

16+

Проза

«філалагічная»?

стар. 6

Янішчыц.

Вянок памяці

стар. 10—11

Уся праўда

«Лістапада»

стар. 14

ВЯЛІКАЯ ВАЙНА. ВОДГУЛЛЕ

Гэтымі днямі праз разнастайныя выстаўкі, кароткаметражныя фільмы і інтэрактыўныя праекты ў нашай краіне згадваюць стагоддзе завяршэння Першай сусветнай вайны.

Сапраўды, пасля заканчэння Першай сусветнай свет стаў іншы: тут гаворка і пра паламаньня лёсы юнакоў, якія так і не знайшлі месца ў новым жыцці, і пра страчанае пакаленне літаратараў. Фіцджэральд, Лоўрэнс, Олдынган, Хэмінгуэй... Да гэтага пераліку варта дадаць і нашых Максіма Гарэцкага, Алеся Гаруна, Кузьму Чорнага, Цішку Гартнага...

Пра тую вайну раскажучь і шматлікія помнікі ды могількі на Смаргоншчыне, мury Крэўскага замка, якія і праз стагоддзі пасля ўзвядзення абаранялі край ад ворагаў.

Працяг на стар. 2 ▶

Фота Кастуся Дробіва.

Гучыць парадаксальна, але падчас Першай сусветнай у лёсе нашай краіны і беларускай мовы адбыліся значныя змены. Беларусь паўставала як маладая краіна, развіталася кнігавыданне на беларускай мове, а меншым праз два месяцы пасля завяршэння Вялікай вайны нашу краіну на радыё абвясціць вольнай рэспублікай. На фота: беларускія кнігі пра падзеі Першай сусветнай і ваенная палявая бібліятэка.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 1 80 4 5

Акцэнтны тыдзень:

краіна

Страта. Спачуванні родным, бліжнім і калегам народнага артыста СССР Ігара Лучанка выказаў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка. «Прыміце мае спачуванні ў сувязі са смерцю выдатнага кампазітара сучаснасці, народнага артыста СССР Ігара Міхайлавіча Лучанка. З жыцця пайшоў чалавек велізарнага таленту, чыёй творчасцю па праве ганарыцца Беларусь», — адзначыў кіраўнік дзяржавы. «Музычныя творы Ігара Міхайлавіча, якія ўяўляюць сабой лепшыя ўзоры высокага мастацтва, заслужылі шчырую любоў і пакарылі публіку розных пакаленняў з многіх краін, — гаворыцца ў спачуванні. — Напісаныя ім песні сталі залатымі шлягерамі на ўсе часы, эталонам прафесійнага майстэрства, неад'емнай часткай скарбніцы нацыянальнай культуры». Як падкрэсліў Прэзідэнт, светлая памяць пра Ігара Лучанка назаўсёды будзе ў сэрцы кожнага беларуса.

Экспертыза. Урад зацвердзіў палажэнне аб парадку правядзення экспертызы прадукцыі замежнага сродку масавай інфармацыі на прадмет адпаведнасці патрабаванням заканадаўства Беларусі. Гэта прадугледжана пастановай Савета Міністраў № 805 ад 9 лістапада 2018 года, паведамляе БелТА. Экспертызу будзе праходзіць прадукцыя замежнага СМІ, што плануецца распаўсюджвацца на тэрыторыі Беларусі. Яе будзе праводзіць спецыяльная камісія, узначаліць якую першы намеснік міністра інфармацыі Павел Лёгік. Падстава для экспертызы — зварот у Міністэрства інфармацыі ўпаўнаважаных асоб з заявай аб выдачы дазволу на распаўсюджванне прадукцыі замежнага СМІ. Экспертыза мае на мэце супрацьстаяць распаўсюджванню звестак па прапагандзе спажывання наркатыкаў і псіхатропаў, таксічных і іншых адурманяльных рэчываў, аб спосабах вырабу ўзрывных прыладаў і выбуховых рэчываў, а таксама інфармацыі, накіраванай на прапаганду вайны, экстрэмісцкай дзейнасці або той, якая ўтрымлівае заклікі да яе.

Імідж. У Парыжы адкрыўся Міжнародны выставачны праект «Беларусь. Рэлігія. Талерантнасць». Выстаўку прэзентаваў пасол Беларусі ў Францыі Павел Латушка. Яна адкрылася ў дні святкавання 100-гадовага юбілею з моманту заканчэння Першай сусветнай вайны і падкрэслівае каштоўнасць міжнацыянальнага міру, міжканфесійнай згоды для беларускага народа. Праект падрыхтаваны пастаянным прадстаўніцтвам Беларусі пры ЮНЕСКА сумесна з Нацыянальным гістарычным музеем краіны. Ганаровы патранат над праектам прыняў міністр замежных спраў Беларусі, старшыня Нацыянальнай камісіі Беларусі па справах ЮНЕСКА Уладзімір Макей. «Беларусь. Рэлігія. Талерантнасць» плануецца таксама прадставіць у іншых еўрапейскіх краінах.

Пярэдадзень. Фотавыстаўка БелТА «Імгненні стагоддзя», прымеркаваная да 100-годдзя агенцтва, адкрылася ў Маскве ў Дзелавым і культурным комплексе Пасольства Беларусі ў Расіі. Як адзначыў на цырымоніі адкрыцця выстаўкі дзяржаўны сакратар Саюзнай дзяржавы Рыгор Рапота, з першых дзён стварэння Саюзнай дзяржавы БелТА стала яе партнёрам. Выстаўка ўключае каля 40 шырокафармаатных фатаграфій, якія адлюстроўваюць усе вежы гісторыі Беларусі з 1918 года (з якога вядзе адлік сваёй гісторыі БелТА) да нашых дзён. Экспазіцыя будзе дэманстравацца ў Маскве да сярэдзіны снежня.

Стасункі. Музей гісторыі прыватнага калекцыянавання ў Віцебску прапануе наведаць экспазіцыю латвійскага майстра «Яніс Струпуліс. 100 медалёў». Да ўвагі наведвальнікаў — медалі, створаныя з 1976 года па 2016 год. Яніс Струпуліс стварыў беларускую серыю твораў, у якую ўвайшлі медалі з выявамі Ф. Скарыны, С. Полацкага, С. Буднага, В. Цяпінскага, М. Смятыцкага і іншых вядомых беларускіх дзеячаў культуры і навукі. Некалькі работ у мінулым годзе майстар з Латвіі перадаў у дар Віцебскаму абласному краязнаўчаму музею. Арганізатарамі выстаўкі выступілі Музей гісторыі прыватнага калекцыянавання, Консульства Латвіі ў Віцебску і Віцебскі дзяржуніверсітэт імя П. М. Машэрава.

Агляд афіцыйных падзей ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

Вялікая вайна. Водгулле

Цяпер у Музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі працуе выстаўка «Беларусь у Вялікай вайне 1914—1918 гг.». У Нацыянальным гістарычным музеі гісторыкі разам з калекцыянерам Уладзімірам Ліхадзедавым у экспазіцыі «1918. Нараджэнне новага свету», а таксама праз аўтарскі фотаальбом «Беларусь 1914—1918» паказалі падзеі Першай Сусветнай у кантэксце лёсу Еўропы. І кампанія *Wargaming* не засталася ўбаку: знакаміты распрацоўшчык камп'ютарных гульняў прадставіў кароткаметражны фільм «Атака мерцвякоў. Асавец» і мультымедыяныя версіі бронетэхнікі часоў Першай сусветнай.

На фота: Баранавічы ў гады Першай сусветнай вайны. Фота з калекцыі Уладзіміра Ліхадзедава.

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

На мове пагаднення

Пагадненне аб культурным абмене паміж Мінскім абласным аддзяленнем СПБ і Чунцунскай Федэрацыяй літаратурных і грамадскіх колаў Кітая падпісана ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі.

— Гэта ўжо не першы візіт кітайскіх калег, — заўважае старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец. — Летась беларускія творцы прымалі ў ДOME літаратара дэлегацыю шанхайскіх пісьменнікаў. Вельмі добра, што эстафету сяброўскіх сувязяў падтрымліваюць і іншыя кітайскія творцы, стасункам з якімі мы надзвычай рады.

Для больш блізкага знаёмства старшыня Мінскага абласнога аддзялення СПБ Святлана Быкава і яе калегі падрыхтавалі

відэафільм пра дзейнасць аддзялення. Кастусь Цыбульскі прапанаваў уласныя творы, прысвечаныя Кітаю і яго адметнай культуры.

Госці з Кітая пераканаліся ў тым, што знайшлі ў Беларусі сапраўдных сяброў, таму не хавалі ўзрушаных эмоцый. Шмат гаварылі пра тое, што літаратура, культура абедзвюх краін вартыя таго, каб іх народы больш ведалі адзін пра аднаго. На мове пагаднення бакі дамовіліся ў адпаведнасці з прынцыпамі роўнасці і ўзаемнай выгады спрыяць развіццю творчых стасункаў для найбольш плённага супрацоўніцтва. Шляхам узаемаабмену мяркуецца наладжваць перакладчыцкую дзейнасць, выпускаць зборнікі, ладзіць літаратурныя выстаўкі.

Марыя ЛІПЕНЬ

Не абмініце

РЫЦАР ЯЕ ВЯЛІКАСЦІ КНІГІ

Выстаўка Паўла Татарнікава «Pencil & пэндзаль» у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі як прызнанне ў любові

Гэта больш як дзевяноста твораў і выданні, што ўбачылі свет амаль ва ўсіх краінах свету. Самая ранняя — «Муха-Цакатуха» 1993 года. У экспазіцыі прадстаўлена амаль 25 гадоў плённай працы. Гэта значыць, мінімум чатыры пакаленні маленькіх чытачоў атрымалі «прышчэпку» добрага густу мастацкага чытання. А галоўнае — любові да радзімы.

А яшчэ дадайце ілюстрацыі да англійскай, французскай, шатландскай літаратуры, кітайскага эпасу «Небесны імператар і 10 сонц», беларускіх народных казак, казак Х.-К. Андэрэна і шмат іншага. «Пад дахам Нацыянальнай бібліятэкі гэта першая выстаўка Паўла Татарнікава, але ў галоўнай кніжніцы Беларусі багата выданняў, на якіх

стаіць яго прозвішча», — адзначыла падчас адкрыцця выстаўкі першы намеснік дырэктара НББ Алена Далгаполава.

І Анаголь Бутэвіч, пісьменнік, намеснік старшыні Беларускага фонду культуры, і Уладзімір Ягоўдзік, пісьменнік і выдавец, і калегі па мастацкім цэху: графік, дызайнер, кіраўнік секцыі графікі Беларускага саюза мастакоў Андрэй Басальга, і Уладзімір Савіч — не шкадавалі добрых слоў на адрас Паўла падчас адкрыцця выстаўкі.

Асабліва слушна прагучала заўвага Анатоля Бутэвіча, што Павел дапамагае перамозе папяровай кнігі ў барацьбе з электроннай.

Вольга ПАЎЛЮЧЭНКА

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

16, 23 лістапада — на творчы праект «Дыялогі пра сур'эзнае» з удзелам пісьменнікаў у СШ № 23 (12.00).

17 лістапада — на творчы вечар музыкі, спевака Андрэя Зыгмантовіча «Песні на вершы беларускіх паэтаў» у публічную бібліятэку № 12 (13.00).

18 лістапада — на пасяджэнне літаратурнага аб'яднання «Акорд» пры дзіцячай бібліятэцы № 2 (16.00).

19 лістапада — у Школу юнага паэта пры гарадскім аддзяленні СПБ (каб. 309) (14.00).

20 лістапада — на творчы праект «Чытаем сучасных пісьменнікаў» з удзелам Ірыны Лявонавай у гімназію № 31 (9.00).

20 лістапада — на прэзентацыю дзіцячай кнігі Тамары Бунты «Чароўны кошкі» у дзіцячую бібліятэку № 8 (12.00).

21 лістапада — на сустрэчу з Міхасём Пазняковым у гімназію № 1 г. Салігорска (13.30).

21 лістапада — на сустрэчу пісьменнікаў з турэцкімі сябрамі ў творчы клуб «Разам крок» (вул. Карастаянавай, 32) (14.00).

22 лістапада — на імпрэзу «Восеньскія матывы» з удзелам пісьменнікаў у публічную бібліятэку № 10 (14.00).

22 лістапада — на юбілейную імпрэзу з удзелам паэтаў і бардаў у літаратурны клуб «Шчырасць» пры публічнай бібліятэцы № 22 (17.00).

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

17 лістапада — на чарговыя заняткі ў школу маладога рэпарцёра з удзелам Ліны Багданавай у СШ № 12 (13.30).

21 лістапада — на творчы вечар кампазітара Ірыны Трацяк з удзелам Людмілы Кебіч, Дзмітрыя Радзівончыка, Марыі Цітарчук у Гродзенскі дзяржаўны каледж мастацтваў (12.30).

22 лістапада — на адкрыццё тэматычнага кабінета-музея «Літаратурны Гродна» з удзелам Людмілы Кебіч, Брані-

слава Ермашкевіча, Вікторыі Смолкі, Ганны Скаржынскай-Савіцкай і іншых у СШ № 39 (13.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

16 лістапада — на імпрэзу старшыні абласнога аддзялення СПБ Аляксандра Казека ў канцэртную залу «Магілёў» (17.00).

22 лістапада — на форум студэнтаў з удзелам Сяргея Рынкевіча ў актавую залу аўтатрактарнага факультэта БНТУ (20.00).

Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

17 лістапада — на экспедыцыю «Дыялог з Дастаеўскім» па літаратурных мясцінах Брэстчыны (в. Дастоева) (11.00—18.00).

20 лістапада — на сустрэчу «Між любоўю і вечнасцю...» з удзелам Настасі Нарэйкі і святара Аляксея Барзова ў Музей выратаваных каштоўнасцяў (16.00).

Памяць

«...НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА»

Гэты радок праспяваць можа ці не кожны жыхар Беларусі. Але днямі словы Янкі Купалы, пакладзеныя на музыку кампазітарам Ігарам Лучанком, гучаць і як яго завет: спадчына творцы стала спеўным сімвалам беларускай душы і здолела яе раскрыць для іншых народаў.

Фота Касцюк Дробана.

У сераду ў апошні шлях правялі народнага артыста Беларусі і СССР Ігара Міхайлавіча Лучанка. Ён пахаваны на Усходніх могілках Мінска.

Але ўвесь гэты музычны год праходзіў пад яго зоркай: сёлета шырока адзначалася 80-годдзе старшыні Саюза кампазітараў Беларусі (гэтую пасаду Лучанок займаў 38 гадоў). На фестывалі беларускай песні і паэзіі ў Маладзечна яму прысвяцілі асобную праграму з лепшых песень. Летам у жніўні яго віншавалі, адным з падарункаў стаў фільм «Ігар Лучанок пра песні, Радзіму, пра сяброў», падчас выставак гаварылі пра тое, што ён «зачараваны музыкай», а напрыканцы верасня Нацыянальны акадэмічны аркестр імя І. Жыновіча падрыхтаваў вялікі канцэрт у Белдзяржфілармоніі, дзе юбіляр прысутнічаў асабіста: узрушаны і энергічны, захоплены любоўю слухачоў.

Гэтага не адняць. Пры тым, што як прафесіянал (скончыў Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю, працягваў удасканалвацца ў кансерваторыях Ленінграда і Масквы) ён пісаў сур'ёзныя акадэмічныя творы. Але сваім прыкладам даказаў, што вялікае хаваецца ў малым. Лучанок нагадаў пра сілу такога жанру, як песня: стварыў іх каля 400.

Адчуваў мелодыку слоў і здолеў падкрэсліць іх сэнс настолькі тонка, што некаторыя вершы класічных паэтаў сапраўды згадваюцца цяпер толькі разам з мелодыяй. Нават патрыятычныя песні Лучанка той эпохі, пра якую цяпер гавораць у мінулым, сёння ўспрымаюцца як музычнае прызнанне чалавека, які быў шчыры ў сваіх думках. Так і было: Ігар Міхайлавіч не адмаўляўся ад ідэалаў, з якімі прайшоў праз жыццё, не пераглядаў сваіх асабістых прынцыпаў. І не здраджаў самаму дарагому.

Ён любіў Беларусь, захапіў гэтай любоўю не толькі жыхароў рэспублікі, але і вялікую частку тэрыторыі СССР — разам з «Песнярамі», у супрацоўніцтве з якім была створана рок-опера «Гусяр» паводле паэмы Я. Купалы «Курган». Але песні Лучанка былі ў рэпертуары Віктара Вуячыча, «Сяброў», «Верасоў», Іосіфа Кабзона і Льва Лешчанкі... Гучаць яны і сёння ўжо ў выкананні маладых артыстаў, напрыклад, Нацыянальнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга ды іншых. Будуць гучаць — таму што ўжо сталі класікай.

Маштабнай асобе Ігара Лучанка мы яшчэ прысвецім публікацыю ў адным з наступных нумароў.

Беларуская нацыянальная культура панесла вялікую страту: на 81-м годзе жыцця не стала кампазітара, народнага артыста СССР і Беларусі, прафесара, акадэміка, доктара навук Ігара Міхайлавіча Лучанка.

Творчасць Ігара Міхайлавіча непарыўна звязана з яго радзімай — Беларуссю. Кампазітар праз свае шчымыя песні імкнуўся прадставіць яе выбітнай не толькі для беларусаў, але і для ўсяго свету. Кожная з яго песень напоўнена глыбокім сэнсам. У іх — лёс самога аўтара, цэлага пакалення, наогул усёй краіны. «Майскі вальс», «Пісьмо з

сорок пятага» — гэта Ігар Лучанок і яго незгасальны боль аб ахвярах вайны, і вячystая памяць аб героях.

Кампазітар стаў для ўсіх нас узорам шчырай сыноўняй любові да ўсяго таго, што завецца Радзімай. «Алеся», «Жураўлі на Палессе ляцяць», «Вераніка», «Верась», «Мой родны кут». Колькі б ні гучалі гэтыя мелодыі, яны наноў абуджаюць радасна-хвалюючыя пачуцці ў кожнага, хто б ні чуў песні на музыку слыннага кампазітара.

Сяброўства з Ігарам Міхайлавічам мелі многія паэты. Ён тонка адчуваў мелодыю вершаў, надаваў ім крылы.

Хутка створанае станаўлася хітом — радаснай і шчаслівай падзеяй.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі старшыня Саюза кампазітараў Беларусі Ігар Лучанок быў заўжды жаданы госць. Прыемная ўсмешка, лагодны голас — тое, што прываблівала да Лучанка як да чалавека — носьбіта святла і дабрыні.

Шкада, што закончыўся яго зямны шлях. Смуткуем... Спачуваем...

І слухаем песні на музыку Ігара Лучанка. Жураўлі на Палессе абавязкова прыляцяць. Толькі ён застанеца там. У небе...

Прэзідыум Саюза пісьменнікаў Беларусі

З шырокай душой і вялікім сэрцам

жыццялюбам, чалавекам шырокай душы і вялікага сэрца Анатоля Іванавіча Шушко.

Нарадзіўся паэт у мястэчку Вызна (цяпер гарадскі пасёлак Чырвоная Слабада ў Салігорскім раёне) 19 ліпеня 1954 года. У 1976-м скончыў беларускае аддзяленне філалагічнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна, настаўнічаў на Піншчыне, Гродзеншчыне. Былі ў паэта і Міншчына, і Гомельшчына (будаўніцтва, журналістыка...).

Першы верш апублікаваў у 1969 годзе ў газеце «Піянер Беларусі». Друкаваўся ў часопісе «Бярозка», газеце «Чырвоная змена», пазней — у часопісах «Польмя», «Нёман», «Маладосць», «Беларусь»,

калектыўных зборніках, у расійскім альманаху «Масква» (у перакладзе В. Грышкаўца), у газеце «Літаратура і мастацтва», цэнтральнай і мясцовай перыёдыцы.

Пераможца рэспубліканскага конкурсу «Лепшы твор 2012 года» ў намінацыі «Паэзія», лаўрэат абласной літаратурнай прэміі імя У. Калесніка ў намінацыі «Паэзія» (2014), аўтар кнігі «Выток і прычасце» (1994), «Шаны» (2012).

Анатоль Шушко памёр на 65-м годзе жыцця пасля цяжкай хваробы. Брэсцкія пісьменнікі выказваюць шчырыя спачуванні родным і блізім знакамитага паэта.

палітычнага дзеяча, мовазнаўца, педагога.

18 лістапада — 135 гадоў з дня нараджэння Кацярыны Міронавай (1883—1946), заслужанай артысткі БССР.

18 лістапада — 80 гадоў з дня нараджэння Станіслава Гарачава (1938—1997), жывапісца.

19 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Міколы Засіма (1908—1957), паэта, крытыка.

19 лістапада — 70 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Берсана, дырыжора, заслужанага і народнага артыста Рэспублікі Беларусь.

20 лістапада — 115 гадоў з дня нараджэння Дамітрыя Красільнікава (1903—1951), графіка, карыкатурыста.

21 лістапада — 125 гадоў з дня нараджэння Уладзіслава Стржэмінскага (Стшэмінскага) (1893—1952), мастака, прадстаўніка авангарднага мастацтва.

21 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Сянкевіча (1923—1986), акцёра.

21 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Ганны Арашонкавай (1928—2008), мовазнаўца.

21 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Макарава, мовазнаўца.

21 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Нінэль Ткачэнка (1928—2007), беларускай і расійскай спявачкі, народнай артысткі СССР.

Сябры Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуюць у сувязі са смерцю таленавітага пінскага паэта,

16 лістапада — 125 гадоў з дня нараджэння Леанілы Чарняўскай (Гарэцкай) (1893—1976), празаіка, перакладчыка, педагога.

16 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Мікалая Крукоўскага (1923—2013), культуролага, філосафа, лінгвіста.

17 лістапада 80-годдзе адзначае Уладзімір Ласенка, пісьменнік.

17 лістапада — 125 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Езавітава (1893—1946), паэта, грамадска-палітычнага дзеяча.

17 лістапада — 80 гадоў з дня нараджэння Вадзіма Сукманава (1938—1995), кінарэжысёра.

18 лістапада — 135 гадоў з дня нараджэння Язэпа Лёсіка (1883—1940), грамадскага і

Люстэрка тыдня:

СВЕТ

Дабрачынны канцэрт-рэквіем «Памяці ахвяр Першай сусветнай вайны і 100-годдзя яе заканчэння» прайшоў у Берлінскім кафедральным саборы, паведамляе ТАСС. Прагучаў «Рэквіем» Джузэпэ Вердзі ў выкананні Берлінскага сімфанічнага аркестра, а таксама расійскіх артыстаў: хору «Майстры харавога спеву» і салістаў Святланы Касьян, Юліі Мазуравай, Гадэрдзі Джанелідзе, Міхаіла Губскага. Канцэрт арганізаваны Дабрачынным фондам імя свяціцеля Грыгорыя Багаслова сумесна з прускім каралеўскім домам пры падтрымцы аддзела знешніх царкоўных сувязяў Маскоўскага патрыярхата і Евангелічнай царквы ў Германіі.

Чарнавік рукапісу рамана Івана Тургенева «Бацькі і дзеці», які быў набыты на аукцыёне Christie's у 1999 годзе, упершыню прадставіць шырокай публіцы на выстаўцы, прысвечанай 200-годдзю з дня нараджэння пісьменніка ў Інстытуце рускай літаратуры РАН (Пушкінскім доме) у Санкт-Пецярбургу, паведамляе ТАСС. У першай частцы экспазіцыі таксама будзе прадстаўлены сшытак з рукапісамі Тургенева, набыты на тым жа аукцыёне. Другі раздзел экспазіцыі прапануе наведвальнікам поўную храналагію жыцця пісьменніка, а трэці прысвечаны твору «Запіскі паляўнічага».

У міжнародным конкурсе песні «Еўрабачанне-2019», які пройдзе ў маі ў Тэль-Авіве ў Ізраілі, возьмуць удзел 42 краіны. Інфармацыя пра гэта размешчана на афіцыйным сайце конкурсу. Права прыняць «Еўрабачанне-2019» Ізраіль атрымаў пасля трыумфу эпатанай спявачкі Неты Барзілай на конкурсе ў Лісабоне сёлета. Перамогу Ізраілю прынесла неардынарная вясёлая песня «Тоу», якая набрала 529 балаў. Вяшчальнікам і арганізатарам наступнага еўрашоу будзе ізраільская нацыянальная тэлекампанія KAN. Ізраіль бярэ ўдзел у конкурсе з 1973 года, на рахунку гэтай краіны — чатыры перамогі ў 1978, 1979, 1998 і 2018 гадах. Паўфіналы «Еўрабачання-2019» пройдуць 14 і 16 мая, фінал адбудзецца 18 мая ў Тэль-Авіве ў выставачным цэнтры «Ізраільскі цэнтр кірмашоў».

Адбылася цырымонія ўручэння штогадовай амерыканскай прэміі People's Choice Awards, падчас якой быў абвешчаны лепшы фільм года, паведамляе ENews. Пераможцам у намінацыі «Фільм 2018 года» прызнаны прыгодніцкі баявік студыі Marvel «Мсціўцы: Вайна бясконцасці». Лепшай драматычнай карцінай года названы фільм Джэймса Фоўлі «Пяцьдзесят адценняў волі», лепшай камедыяй — фільм Сузанны Фогель «Шпіён, які мяне кінуў», а лепшай сямейнай карцінай — мультфільм «Суперсямейка 2». Акрамя гэтага, гледачы абралі лепшых акцёраў года. Пераможцам у мужчынскай намінацыі стаў акцёр Чэдвік Боўман, які сыграў галоўную ролю ў фільме «Чорная пантэра», лепшай сярод жанчын — Скарлет Ёхансан, якая знялася ў карціне «Мсціўцы: Вайна бясконцасці». People's Choice Awards — прэмія, якая прысуджаецца дзеячам поп-культуры па выніках галасавання гледачоў.

Брытанская спявачка Адэль з Буласным капіталам у £147,5 млн (\$188 млн) стала найбагацейшай знакамітасцю Вялікабрытаніі ў ўзросце да 30 гадоў. Пра гэта стала вядома з апублікаванага ў рэйтынг дабрабыту брытанскіх і сусветных зорак па версіі часопіса Heat. Па звестках выдання, Адэль, якой у маі гэтага года споўнілася 30 гадоў, у параўнанні з мінулым годам павялічыла свой капітал на £15 млн (\$19 млн). Другі радок рэйтынгу заняў 27-гадовы брытанскі поп-музыкант Эд Шыран з капіталам £94 млн (\$120 млн), на трэцім месцы — выканаўца ролі Гары Потэра 29-гадовы акцёр тэатра і кіно Дэнніэл Рэдкліф, які за сваю кар'еру зарабіў £87 млн (\$111 млн).

Агляд цікавінак ад Іны ЛАЗАРАВАЙ

Землякі

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

«УВЕРХ ПА ЦЯЧЭННІ»

Дзвіной падпярэзаны
праца і лёс.

Зноў бераг заве на вячэрню...

Хачу, каб ганок жыццядайны Вас нёс
уверх па цячэнні.

Гэтыя радкі паэт Сяргей Панізнік прысвяціў Валянціне Іосіфаўне Крук, былой загадчыцы Верхнядзвінскай цэнтральнай бібліятэкі. У той час, калі Валянціна Іосіфаўна працавала ў гэтым прымежным беларускім гарадку на беразе нашай Дзвіны, якая праз пару дзясяткаў кіламетраў становіцца Даўгавай, я даволі часта бываў па журналісцкіх справах там, балазе ад Наваполацка на машыне можна было трапіць у былую старажытную Дрысу літаральна праз гадзіну.

Бываў і на імпрэзах, якія праводзіліся ў бібліятэцы, і заўсёды рады быў пагутарыць з Валянцінай Іосіфаўнай, цікавым, дасведчаным чалавекам, з глыбокім і трывалым пачуццём сапраўднай патрыёткі нашага прыдзвінскага краю.

Дзевятнаццаць гадоў адпрацавала Крук у Верхнядзвінску, а потым яе запрасіла ў Полацк тагачасная загадчыца гарадской бібліятэчнай сістэмы Таццяна Савельева.

Тады пад кіраўніцтвам патомнай бібліятэкаркі Савельевай (гэтую прафесію яна пераняла ад маці, якая доўгі час да гэтага была дырэктарам цэнтральнай полацкай бібліятэкі) склаўся выдатны дружні калектыў, куды арганічна ўпісалася і Валянціна Іосіфаўна.

Полацкія бібліятэкары рэгулярна праводзілі сустрэчы, чытацкія канферэнцыі, у якіх неаднаразова ўдзельнічалі слынным беларускія творцы: Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін, Міхась Стральцоў, Аляксей Савіцкі, маладыя тады Іван Стадольнік, Міхась Барэйша, Уладзімір Арлоў...

Валянціна Іосіфаўна і цяпер у размовах з удзячнасцю ўспамінае той час, тую атмасферу, якая вызначала культурнае жыццё Полацка. А затым ёй давялося ўзначальваць гарадскі цэнтр народных рамэстваў, дзе яна адпрацавала шэсць гадоў і дзе пры яе непасрэдным удзеле арганізаваліся цікавыя выстаўкі, стваралася народнае літаратурнае аб'яднанне, якое працягвала слаўныя традыцыі полацкага «Наддзвіння» з дзевяностагадовай гісторыяй у айчыннай літаратуры.

Я заўсёды цешыўся яе адданасцю роднаму беларускаму слову, любові да літаратуры, уменню спалучаць выдатныя арганізатарскія якасці з творчым падыходам да справы.

На жаль, далёка не кожны з культуротнікаў можа гэтым пахваліцца, асабліва калі падпадае пад прэс нястрымнага бюракратычнага і фармальнага падыходу да ацэнкі сваёй дзейнасці.

Неяк я пацікавіўся ў размове з Валянцінай Крук, адкуль яе карані, і з прыемнасцю даведаўся, што нарадзілася яна на радзіме Ігната Буйніцкага ў вёсцы Сёмкава каля Празарок, дзе сёння стаіць помнік бацьку беларускага тэатра, закончыла Празароцкую сярэднюю школу, пасля якой паступіла ў мінскі Інстытут культуры.

Глыбочына дала ёй першыя ўрокі ўсведамлення велічы і прыгажосці роднай зямлі і вывела на тую дарогу, па якой крочыць і сёння.

А што азначаюць радкі паэта пра падпярэзаны Дзвіной шлях «уверх па цячэнні»? Напэўна, тое, што не раз даводзілася жанчыне адстойваць сваю пазіцыю, заставацца вернай абранаму з маладосці шляху, змагацца з жыццёвымі нягодамі і праблемамі.

І гэты вобраз вельмі дакладна вызначае сутнасць і жыццёвае кредо Валянціны Іосіфаўны. Сёння яна працуе бібліятэкарам у адной са школ Наваполацка, далучае да кнігі і чытання самых юных нашых землякоў. А значыць, яе падпярэзаны Дзвіной творчы і жыццёвы лёс паранейшаму нясе яе ганок «уверх па цячэнні».

ДВА КРЫЛЫ: ТВОРЧАСЦЬ І НАВУКА

Пісьменнік Уладзімір Навумовіч адзначыў сваё 75-годдзе. Добрая нагода сустрэцца з юбілярам, пагаварыць, як кажуць, за жыццё. Тым больш што напярэдадні ён атрымаў сур'езную дзяржаўную ўзнагароду — медаль Францыска Скарыны.

— Уладзімір Аляксандравіч, напачатку хочацца запытацца, як і з чым вы сустрэлі свой юбілей?

— Што тычыцца «як», то адкажу коротка: па-людску. А вось на пытанне «з чым?» давядзецца распавесці трохі шырэй.

Выйшаў раман на рускай мове з крыху незвычайнай назвай «Нет» і как его сказать». Твор пра развал вялікай краіны СССР, пра сямейныя праблемы, вернасць і здраду. Калі свет расколваецца на дзве палавіны, трэшчына заўсёды праходзіць праз сэрцы людскія.

У часопісе «Полюмя» надрукаваны пачатак эпістальнага рамана пра каханне Максіма Багдановіча «Вобюліманс» (па-руску, калі чытаць справа налева — «С нами любовь»).

— Гэта творчы набытак апошняга часу. А што хацелася б згадаць з ранейшага?

— Нядаўна адзначаўся стагадовы юбілей камсамола. У свой час я напісаў аповесць пра камсамольскія будні «Узаранае поле», якая нарабіла нямала шуму-гаму, выклікала гарачыя спрэчкі і дыскусіі.

Не прайшла незаўважанай і другая мая аповесць «Такое бывае аднойчы» — пра нараджэнне першых студэнцкіх будаўнічых атрадаў.

Апублікаваны дзясяткі апавяданняў на самыя актуальныя пытанні. Дарэчы, многія з іх перакладаліся на рускую і ўкраінскую мовы.

— А ці помніцца самая першая публікацыя?

— Канечне. Гэта было ў 1964 годзе. Трэцякурснікам філфака БДУ надрукаваў у навагрудскай раённай газеце апавяданне «Навырост». Гэта вельмі дарагі для мяне твор. Ён — пра маці, якая са мной, немаўлём, у 1944 годзе перажыла дзве фашысцкія блакады партызанскай зоны ў Налібоцкай пушчы.

— Апавяданне і вызначыла ваш творчы лёс?

— Так, мне яшчэ са школы хацелася быць калі не пісьменнікам, то

Фота: Алена Васілевіч

хоць бы журналістам. Аднак маці бачыла мяне толькі доктарам. Таму скончыўшы дзесяцігодку, мяне выправілі ў Крым, у Сімферопаль, дзе жыў дзядзька, бацькаў брат, які з'яўляўся ганаровым грамадзянінам горада. Паехаў з намерам паступаць у медінстытут. Аднак туды найперш прымалі абітурыентаў з двухгадовым працоўным стажам. Давялося вярнуцца назад.

— Такім чынам апынуліся на філфаку БДУ...

— Не, спачатку год правучыўся на завочным аддзяленні біяфака, а пасля, калі зразумеў, што гэта не маё, паступіў на філалагічны факультэт, стацыянарна.

— А як пачаўся ваш шлях у навуку?

— Пасля філфака скончыў аспірантуру, абараніў кандыдацкую дысертацыю на тэму «Проза «Маладняка»». Спачатку працаваў выкладчыкам, дацэнтам, а пасля і загадчыкам кафедры роднага філалагічнага факультэта. Усяго за 45 гадоў педагагічнага стажу мною напісана і апублікавана больш як 350 навуковых прац. З найбольш значных можна назваць манаграфію «Шляхамі арлянят» і «Універсітет — феномен цывілізацыі», падручнік «Беларуская літаратура» з электронным дадаткам і іншыя.

— Ваша біяграфія будзе няпоўная, калі не згадаем вашу актыўную грамадскую дзейнасць, у прыватнасці камсамольскія будні.

— Ганаруся, што ў свой час меў самае цеснае дачыненне да гэтай слаўнай маладзёжнай арганізацыі.

Працаваў пэўны час у Ленінскім райкаме камсамола Мінска, у Мінскім абкаме камсамола, лектарам ЦК ЛКСМБ.

У 1975 годзе мяне, адзінага ад Беларусі (тады сакратара камітэта камсамола 11-тысячнай камсамольскай арганізацыі БДУ), уключылі ў дэлегацыю ЦК ВЛКСМ на 4-ю сустрэчу савецкай і амерыканскай моладзі ў Чыкага. На хвалі разрадкаі напружанасці пасля хельсінскіх пагадненняў мы, маладыя, будавалі «масты дружбы». Варта было б вярнуцца да такіх сустрэч. Моладзь — другая нацыя, гэта народная дыпламатыя.

— Актыўную грамадскую дзейнасць вы працягваеце і сёння, у прыватнасці як старшыня прыёмнай камісіі Саюза пісьменнікаў Беларусі. Што можаце сказаць пра нашу маладую творчую змену?

— Маладыя таленты сёння не адкінуты. Сапраўдны творца знаходзіць належную падтрымку. Толькі Мінскае гарадское аддзяленне СПБ выдала не адзін дзясятка кніг маладых аўтараў у серыі «Маладыя мінскія галасы». Не меней выдаюць і іншыя абласныя аддзяленні.

Гэтым летам на маёй малой радзіме ў этнавесцы «Белыя лугі» я арганізаваў семінар маладых з удзелам звыш дваццаці паэтаў і майстроў пяра з прыёмнай камісіі. Прайшлі майстар-класы, разглядалі творы. Думаецца, вынік не прымусіць сябе чакаць.

Зіновій ПРЫГОДЗІЧ

Праекты

Ніткай натхнення

У Мінскім гарадскім Тэатры паэзіі, які працуе пры Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы, прайшла прэзентацыя Еўразійскага літаратурнага зборніка «Нить», выдадзенага ў Лондане.

Арганізатары праекта — Асацыяцыя абароны інтэлектуальнай уласнасці «БелБрэнд» і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ. Выданне зборніка ажыццявіла Еўразійская

творчая гільдыя. У першым томе прадстаўлена 28 вядомых і маладых літаратараў Беларусі і Расіі. Сярод іх — Анатоль Аўруцін, Навум Гальпяровіч, Дзмітрый Дарын, Таццяна Жылінская, Наталія Касцючэнка, Міхась Пазнякоў, Ганад Чарказян...

Асацыяцыя плённа супрацоўнічае са сталічным аддзяленнем СПБ у правядзенні творчых конкурсаў, літаратурных святаў, рэспубліканскіх і міжнародных фестываляў, актыўна падтрымлівае юныя таленты. Таму невыпадкова ў зборніку «Нить» прадстаўлены маладыя таленавітыя аўтары-лаўрэаты розных літаратур-

ных прэмій. А ў прэзентацыі, якую вяла мастацкі кіраўнік Тэатра паэзіі Вольга Багушыньска, бралі ўдзел як прадстаўнікі «БелБрэнда», Еўразійскай творчай гільдыі, так і аўтарскага калектыву.

Гледачы шчыра апладзіравалі паэтам Міхасю Пазнякову, Валянціне Паліканінай, Таццяне Жылінскай, Анастасіі Кузьмічовай, Ганне Мартынчык, Кацярыне Роўдзе, Яне Явіч, Дзмітрыю Юртаеву. У выкананні Таццяны Жылінскай, вядомай як кампазітар і рэжысёр, прагучалі песні на вершы Міхасы Пазнякова, Анатоля Аўруціна і на ўласныя творы.

Павел КУЗЬМІЧ

Папараць-кветка — кветка лёсу

Імя Івана Козела сёння, на жаль, няшмат гаворыць прыхільнікам літаратуры. Гэтаксама, як і аматарам сцэнічнага мастацтва. Між іншым, некалькі дзесяцігоддзяў назад было на слыху ў многіх і многіх. Спектаклі па творах І. Козела карысталіся вялікай папулярнасцю, нязменна праходзілі пры аншлагах.

Ягоная біяграфія ў пэўнай ступені тыповая. Безумоўна, калі мець на ўвазе беларускіх пісьменнікаў, якія ўваходзілі ў літаратуру ў даваенны і пасляваенны час. Нарадзіўся 21 мая 1928 года ў вёсцы Канчаны. Тады яна адносілася да Мядзельскай гміны Пастаўскага павета Віленскага ваяводства. Цяпер гэта Маладзечанскі раён.

Бацькі — сяляне. І сам рана далучыўся да вясковага жыцця. Спачатку наведваў школу ў роднай вёсцы. Потым вучыўся ў Маладзечанскай сярэдняй школе № 1 імя Янкі Купалы, па іншых звестках — у Красненскай сярэдняй. Атэстат сталасці атрымаў у 1949 годзе. Пасля гэтага настаўнічаў на Маладзечаншчыне: у Віткаўскай пачатковай школе, у Ермакоўскай сямігодцы, у Красненскай сярэдняй. Яго педагогічная праца доўжылася чацвёртаццаць гадоў.

Завочна вучыўся на аддзяленні беларускай мовы і літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Атрымаўшы вышэйшую адукацыю, працаваў навуковым супрацоўнікам Інстытута педагогікі Міністэрства асветы БССР, рэдактарам Мінскай студыі навукова-папулярных і хранікальна-дакументальных фільмаў, старшым рэдактарам Камітэта па друку пры Савеце Міністраў БССР. У 1969 годзе скончыў Вышэйшыя літаратурныя курсы пры Літаратурным інстытуце імя Максіма Горкага ў Маскве.

Як і многія будучыя пісьменнікі, пачынаў з вершаў. Пісаў таксама аповяданні, артыкулы. Шмат чытаў. Асабліва захапляўся творчасцю Максіма Багдановіча. Быў перакананы, што «гэта не зорка, а цэлая планета беларускай літаратуры». Хутка запаліў і ўласную зорку. Хоць, беручыся за напісанне першага драматургічнага твора «Папараць-кветка», бадай, і не думаў, што гэтая п'еса ў ягоным творчым лёсе стане свайго роду зоркай. Але асэнсоўваў матэрыял унутрана блізка сабе, знаёмы. Пра нешта падобнае даводзілася чуць. Сустрэкаў і людзей з падобным лёсам. Заставалася ўсё абагульніць у сюжэт, які б не пакідаў глядача абьякавым. З разлікам на гэта і пісаў твор.

Так нарадзілася яшчэ адна мастацкая гісторыя з жыцця беларускага народа тых часоў, калі ён змагаўся за сваё нацыянальнае і сацыяльнае разняволенне. Сюжэт, пакладзены ў гісторыю твора, не сказаць каб асабліва вызначаўся навізнай. Паводле аўтарскай задумкі, парабак Лявон, працуючы ў багатага гаспадара Антоса Лабыша, закахваўся ў яго дачку. Яніна адказвае янаму ўзаемнасцю. Але Лабыш сваім зяцем бачыць асідніка Ганецкага. Дзяўчына, не жадаючы

быць ягонай жонкай, атручваецца. Гіне і яе брат Анатоль. Ганецкага гэта, аднак, турбуе мала. Для яго галоўным было прыдбаць багацце Лабыша, чаго ён і дасягнуў. Сам жа Лабыш з-за перажытага вар'яецца.

Завяршэнне ўсёй гэтай гісторыі таксама надта адметным не назавеш. Фінал п'есы — вызваленне Чырвонай Арміяй Заходняй Беларусі. Агульнавядома: не так важна, што сказаць, колькі праўдзіва падаць. Маладому пісьменніку неабходна яшчэ і своечасовая падтрымка. Таленту І. Козелу было не займаць. Пашчасціла напаткаць і тых, хто ў яго паверыў, узяўся дапамагчы на пачатку творчай дарогі.

Урывак з драмы «Папараць-кветка» ўпершыню быў апублікаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва» 19 кастрычніка 1957 года. Цалкам з твора чытачы пазнаёміліся ў чацвёртым нумары часопіса «Маладосць» за 1958 год. У гэты час п'еса ўжо набывала сваё сцэнічнае жыццё на падмостках тэатра юнага глядача. І. Козелу пашанцавала. На яго звярнула ўвагу вядомы рэжысёр Любоў Мазалеўская.

Як сведчыў у артыкуле «Тэатр юнага глядача: праблемы», напісаным у 1982 годзе і дапоўненым у 1983-м, знакаміты крытык і даследчык тэатра Анатоль Сабалеўскі, «першае і самае галоўнае — Любоў Іванаўна была надзвычай самаахварнай як рэжысёр і мастацкі кіраўнік калектыву. Яна стварала, дакладней, фарміравала для тэатра рэпертуар. Свой, уласны. Амаль адразу ж пасля адкрыцця тэатра туды прыйшлі маладыя і пачынаючыя драматургі. Мазалеўская з імі ўпарта, настойліва працавала, дапамагаючы ім стварыць даводзіць, як кажуць, да пэўнай кандыцыі. Здаралася, гэтая кандыцыя атрымлівалася і невысокая. [...] Але затое былі і адкрыцці. Дастаткова для прыкладу згадаць, што на творчым рахунку Л. Мазалеўскай — драматург Іван Козел».

Спектакль меў вялікі поспех не толькі ў беларускага глядача. У 1958 годзе на Усесаюзным фестывалі тэатраў у Маскве яго адзначылі як лепшы з нацыянальных п'есаў твора. Аднак, атрымаў і высокую ўзнагароду — дыплом I-й ступені. Пасля гэтага ён амаль дзесяць гадоў займаў у рэпертуары тэатраў годна месца. Менавіта «Папараць-кветкай» па традыцыі адкрываўся кожны чарговы тэатральны сезон. Першым згаданы спектакль значыўся і ў афішах на гастролях. Гэтую п'есу паставіў таксама Брэсцкі абласны драматычны тэатр. У свой рэпертуар уключылі яе Краснапольскі і Целяханскі народныя тэатры.

Не шкадавалі ўхвальных слоў «Папараць-кветцы» крытыкі, даследчыкі тэатра. Адзначалі праўдзіваць характараў і абставін, захапляліся жывой, сакавітай мовай персанажаў. Дый самі яны на сцэну трапілі як бы з фальклорных твораў. Вядома, да гэтага можна было паставіць па-рознаму: папракнуць аўтара, што гэта не заўсёды на карысць твору, не заўсёды дазваляе дасягнуць пераказнай індывідуальнасці персанажаў. Прычына, безумоўна, была ў адсутнасці творчага досведу драматурга. Аднак усё ж пераважала іншае, што стала галоўным. У беларускай літаратуры на сцэнічных падмостках яркай зоркай засвяцілася новае імя. Што да самога тэатра юнага глядача, то ён знайшоў свайго драматурга.

Ва ўжо згаданым артыкуле А. Сабалеўскі пісаў: «Прайшло вось ужо колькі часу, як была пастаўлена «Папараць-кветка» І. Козела, і цяпер гэты спектакль у гісторыі тэатральнага калектыву ўзвышаецца самай высокай творчай вяршыняй, да якой не ўзнімалася ніводная з іншых наступных сцэнічных работ». Тут жа ўдакладняў: «Блізка да гэтага спектакля стаіць, бадай, толькі «Над хвалямі Серабранкі», зноў жа п'еса Козела, зноў жа п'еса «Канчане — суседзі мае». Чаму такая

назва, здагадацца няцяжка. Ствараючы п'есу, І. Козел штосьці ўзяў і з жыцця сваіх землякоў, жыхароў роднай вёскі Канчаны. Расказаў, адштурхоўваючыся ад іх лёсаў, пра тое, як жылі ў адным з калгасаў, створаных у пасляваенныя гады ў Заходняй Беларусі. Калі казаць каротка, гэта барацьба старога з новым. Не абышлося, праўда, і без пэўнай знаёмасці ў сюжэце. Толькі больш важна іншае — здатнасць І. Козела пісаць так, каб глядчы суперажывалі расказанаму, блізка ўспрымалі ўсё, што адбываецца з персанажамі, абураліся паводзінамі тых, хто жыў не так, як патрабаваў новы час.

У ацэнцы п'ес «Папараць-кветка» і «Над хвалямі Серабранкі» высокаму мастакоўскаму густу А. Сабалеўскага не давараць нельга. Хоць заўзятыя тэатралы, несумненна, гатовы запярэчыць: мінула столькі часу. Тэатр юнага глядача не стаяў на месцы. Былі ў яго страты, не абыходзілася і без набыткаў, прытым значных. Што наконт гэтага адказаць? Канешне, да ацэнкі Анатолем Вікенцьевічам творчасці І. Козела трэба падыходзіць з улікам падобных абставін.

Толькі сутнасць ад такога падыходу не мяняецца. Вяршыня ёсць вяршыня. Хай сабе і мастакоўская. Магчыма, з улікам сённяшніх рэалій, ужо і не самая высокая. А што адна з самых высокіх — сумнення няма. Адначасова напрошваецца і як бы прапаноўва: а што, калі паспрабаваць зноў наблізіцца да гэтай вяршыні? Як і тады, дзякуючы І. Козелу. Гаворка не пра тое, каб вярнуць у рэпертуар яго п'есы «Папараць-кветка» і «Над хвалямі Серабранкі». Вобразна кажучы, козелаўскі цягнік даўно пайшоў. Калі б і ўдалося яго дагнаць, у апошні вагон ускочыць рызыкаўна. Лёгка аказацца ў ім лішнім пасажырам. Тым не менш выйсце ўсё ж ёсць. Калі ўважліва прачытаць мастакоўскую спадчыну гэтага выдачнага драматурга, то...

У Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваецца некалькі рукапісаў І. Козела. Сярод іх — п'есы «Любоў не за грошы», «Свежы вечер», «Цяжар кахання». Збярогся і пераклад на беларускую мову камедыі рускага драматурга Аляксандра Астроўскага «Свае людзі — памяркуемся». Яе не абышлі ўвагай мінскія тэатры. Ды вось пра непастаўлены арыгінальны творы Івана Васільевіча нельга сказаць, што яны высокіх мастакоўскіх якасцяў. Цяжка даваць ім і поўную ацэнку. У асобных выпадках тэкст захаваўся не цалкам. Часам сустракаецца некалькі варыянтаў пэўных эпізодаў. Які з іх важнейшы, вызначыць нялёгка.

Прычыну незавершанасці гэтых рукапісаў вытлумачыць нескладана. Апошняю кропку ў іх І. Козел не паставіў. Меркаваў пры з'яўленні мажлівасці сёе-тое ўдасканаліць, дапрацаваць. Магчыма, у нечым нават змяніць асобныя акцэнтны. З-за гэтага гаворкі пра тое, каб названым творам даць сцэнічнае жыццё, ісці не можа. Іншая справа — п'еса «Краіна фарбаў», рукапіс якой таксама захоўваецца ў архіве-музеі літаратуры і мастацтва.

Жанр п'есы пазначаны як драматычная казка ў трох дзях, з пралогам і эпілогам. Пісалася яна з разлікам на тэатр юнага глядача. Дарэчы, з ёю, як і з творами, што мелі шырокі рэзананс, можна пазнаёміцца ў кнізе п'ес І. Козела «Над хвалямі Серабранкі», якая пабачыла свет у 2005 годзе. Яе падрыхтаваў, уклаў і напісаў прадмову «У пошуку папараць-кветкі» Міхась Казлоўскі. У гэтым зборніку «Краіна фарбаў» была апублікавана ўпершыню.

Сам факт з'яўлення такога выдання ўнікальна. Яго выпусціла маладзечанская друкарня «Перамога». Фінансавую падтрымку аказаў тагачасны аддзел культуры Маладзечанскага райвыканкама. Парупіліся і супрацоўнікі Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва і Маладзечанскай цэнтральнай раённай бібліятэкі. Каб жа і ў іншых

раёнах так дбалі аб прапагандзе твораў пісьменнікаў-землякоў!

Чытаць п'есу «Краіна фарбаў» — вялікае задавальненне. І ў папярэдніх творах І. Козела, засведчу гэта яшчэ раз, шмат месца адведзена гумару, досціпу, трапным народным выслоўям і параўнанням. Але ў творы, адрасаваным дзецям, іх куды болей. Што ні казачны персанаж, вымаляваны так, нібыта знаходзіцца з табой поруч. Катарага з іх ні возьмеш, прываблівае: сабака Шарык, мышка Сівушка, Шэры Дзяцел, ён жа Дрозд Драздовіч.

Асабліва запамінальным атрымаўся кот Баюн, ці, як яго яшчэ зовуць, Марцін Мурлыкавіч. Яшчэ той хітун! Каго заўгодна гатовы абысці вакол сваіх лап. У сэнсе пальцаў. Да кожнага стараецца знайсці падыход. Дзе хітрасцю, дзе падманам. А то і з усмешкай. Як, напрыклад, тады, калі хоча злавіць мышку: «Ды ты мяне не бойся, Сівушка. Я кот мірны. Я кот траваядны, можна сказаць. Я харчуюся толькі каўбаскай, пячэннем, цукеркамі і іншай траўкай-мураўкай. Так што хадзі бліжэй».

Разам з персанажамі гэтай п'есы-казкі лёгка трапіць у дзівоснае каралеўства. Краўнікі яго незвычайныя, больш нідзе такіх не напаткаеш: кароль Цыркуль, каралева Фіялетава Ручка. Гэткае ж дзіўнае і акружэнне: герцаг Жоўты Пэндзаль, граф Зялёны Аловак, маркіз Чырвона-Сіні Аловак. Напрошваецца пытанне, а што ж такое краіна Фарбаў? А гэта ў творы — свайго роду інтрыга. Па ходзе дзеяння ўсё становіцца зразумелым.

П'еса «Краіна фарбаў» так і просіцца на сцэну Тэатра юнага глядача. Магчыма, як і шмат гадоў таму «Папараць-кветка», яна магла б стаць свайго роду візітоўкай. Адкрывала б кожны чарговы тэатральны сезон. Успрымалася б і данінай павагі І. Козелу. Дый напамінак пра тое, што ачыненыя сцэнічныя набыткі куды большыя, чым падаецца на першы погляд. Толькі наша пастаянная няпамятлівасць перашкаджае ашчадна карыстацца тым, што ёсць.

Безумоўна, калі брацца за п'естановку «Краіны фарбаў», не абысціся без пэўнай адаптацыі гэтай п'есы да сучасных рэалій, да сённяшняга дня. Ёсць у творы тое, што трэба скараціць. Нешта патрабуе карэктуркі. Не лішне пазбавіцца і празмернай дыдактыкі, калі асобныя выхаваўчыя моманты падаюцца надта прамалінейна. Але над усім гэтым пераважае іншае, што, дарэчы, увогуле было характэрным для І. Козела: сакавітая мова, выкарыстанне прыказак прымавак.

У «Краіне фарбаў» навідавоку яшчэ і цудоўнае веданне дзіцячай псіхалогіі. Міжвольна напрошваецца параўнанне гэтай п'есы, як і іншых твораў Івана Васільевіча, са свайго роду лекамі для душы. Такое «лекаванне», думаецца, не выпадковае. Перад тым, як пачаць настаўнічаць, а потым і завочна паступіць на аддзяленне беларускай мовы і літаратуры, І. Козел некаторы час вучыўся ў Мінскім медыцынскім інстытуце. Значыць, недзе на генным узроўні ў яго засталася жаданне лячыць людзей. Хай сабе не ад фізічных хвароб, што прыносяць нямала пакут, але і ад душэўнай немачы, у якой таксама мала прыемнага. Пазбавіцца ж гэтага можна і праз літаратуру, у прыватнасці, праз драматургію. Асабліва тады, калі яна такая высокамастацкая, як творы І. Козела.

На жаль, ён напісаў не так шмат. Прычына ў тым, што пражыў толькі крыху больш як сорак гадоў. Развітаўся з гэтым жыццём трагічна і недарэчна 30 студзеня 1970 года. Аднак у літаратуры (не сакрэт) важная не столькі колькасць, колькі якасць. Таму ў гісторыі беларускай драматургіі назаўсёды прапісаліся яго п'есы «Папараць-кветка», «Над хвалямі Серабранкі». Папараць жа хоць і рэдка цвіце, квецень яе заўсёды такая жаданая, вабная.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Вечнае шуканне ключоў

Ведаеце, у інтэрнэце ёсць такія тэсты на нестандартнае мысленне, у якіх трэба хутка адказаць на пытанні першае, што прыходзіць у галаву. Адно з пытанняў — «Назавіце рускага паэта». Калі адкажаце «Пушкін», то мысліце стандартна, а калі штосьці іншае — трапляеце ў некалькі працэнтаў людзей незвычайных. Цікава, які адказ быў бы стандартны для беларускай літаратуры? Не, нецікава, гэтае пытанне рытарычнае, бо відавочна, якая самая першая асацыяцыя з беларускай літаратурай, што засталася ў галаве са школьных урокаў.

Гэтае сцвярджанне, зразумела, спрацоўвае не для ўсіх. Але для тых, праца і адукацыя каго з культурай не звязаная, менавіта так і ёсць. Наўрад ці хтосьці з іх выбраў бы нешта з беларускай літаратуры, калі б у яго спыталі пра кнігу, якую б ён узяў на бязлюдны востраў.

А, між іншым, такі выпадак насамрэч адбыўся. Толькі не з востравам. Уладзімір Кавалёнак, беларускі касманаўт, узяў з сабой на арбіту зборнік Васіля Зуёнка «Нача». Такі востраў цікавы факт... Як многа кажа ён пра аўтара.

Васіль Зуёнак — паэт, адзін з прадстаўнікоў так званых філалагічнага пакалення, аўтар шматлікіх кніг. Адмысловы творца ў беларускай літаратуры. Па творчасці яго здаецца, што ён адначасова жыве ў некалькіх сусветах і некалькі сусветаў звязвае, яднае праз свае вершы...

Вершы ў зборніку не падзеленыя ні на якія часткі, толькі абазначаны гадамі

напісання, і так, напэўна, нават лягчэй і натуральней прасачыць развіццё творчага светаўспрымання аўтара. Тэмы і праблемы, закранутыя ў вершах, не змяняюцца, але новыя накладваюцца на тыя, што ўжо былі, і дапаўняюць творчы сусвет, пашыраюць яго. Як адзначана ў прадмове да кнігі і відавочна па саміх тэкстах, геаграфія ў гэтага сусвету не надта шырокая. Прынамсі, цэнтр яго непарушна знаходзіцца на малой радзіме пісьменніка. Але аўтар не з тых, хто будзе проста захапляцца і раскідвацца воклічамі, таму апісанне прыроды і любові да радзімы — больш адчуванне, чым апісанне, асабісты фокус, ракурс, колер акулераў. Паэт не проста глядзіць — шукае ўрокі жыцця, ісціну.

*Ніхто не пачуў:
Яблык унаў дасвецеце —
Ля Халопеніч, на Беларусі.
Ніхто не пачуў —
Ні людзі, ні травы, ні вецер...
Ніхто,
А шар зямны
Здрыгануўся.*

У ім з майстэрскай дакладнасцю звязаны дзве прасторы і, незалежна ад памераў, кожная з іх — частка іншай. І амаль кожны верш Васіля Зуёнка адбівае гэтую найвышэйшую сувязь. Пазней гэты адбітак аказваецца ўсё больш заўважны.

Адметнасць паэзіі В. Зуёнка, якая першая кідаецца ў вочы, — зварот да тэмы космасу, але яна таксама не застаецца гола-філасофскімі разважанымі, а прапускаецца праз аўтарскае «я», далучае ўласную прастору чалавека да вялікай і вечнай прасторы.

*І прышэльцы з далёкай планеты
Па маіх балотных вачах
Прачытаюць паданні Сусвету.*

У вершах, датаваных сярэдзінай 90-х, з'яўляецца тэма Бога. Яна — у той жа ідэі аднасці мікра- і макракосмасаў, аўтар жадае размаўляць з Богам як са старэйшым сваяком, добрым і мудрым, і атрымліваць адказ.

Усе гэтыя мудрыя і глыбокія ідэі разгорнуты ў выдатна вытрыманай тэхніцы: ідэальны рытм, цікавыя рыфмы, работа з гукапісам. Схема пабудовы метафар нагадала Пастарнака.

Увогуле, у некаторых вершах В. Зуёнка адчуваецца нейкі подых Сярэбранага веку рускай паэзіі, толькі, зразумела, асаблівы, перанесены ў іншы час і ў іншую прастору. Мяркуючы па праяві на-біяграфічных творах, змешчаных у кнізе, пэўны ўплыў рускай літаратуры ўсё ж мае месца, хаця і не такі моцны, як беларускай.

Прырода чалавечага існавання самога па сабе і ва ўзаемадзеянні з вялікім сусветам, жыццё і смерць, месца чалавека на зямлі і яго глыбокая сутнасць — гэтая праблематыка праходзіць праз усю творчасць: апісанне-асэнсаванне прыроды, задумлены погляд у космас, размовы з Богам, нават сацыяльныя пытанні.

*Абыдзі Галактыку ці ўдалеч
Хоць далей за Бога зазірні —
А ніхто табе не разгадае
Таямніцу летняй цішыні.*

Творчасць, асабліва паэтычная, — гэта заўсёды пошук кропель ісціны ў сутоннях рэчаіснасці, няспыннае назіранне за жыццём.

Проза Васіля Зуёнка ўсё адно выдае ў ім паэта. Яна падзелена на тры катэгорыі — элегіі, эсэ і эцюды. Першыя — больш сюжэтныя: назіранні, маленькія апеведы пра жыццё аўтара. Другія — развагі і публіцыстычныя працы аўтара. Пэўныя гісторыі ці факты ў іх становяцца нагодай для разгортвання філасофскай думкі.

Сярод гэтых тэкстаў шмат паэтычных цытат і ўспамінаў пра сяброў-літаратараў. Эцюды — маленькія пейзажныя замалёўкі, цэнтрам якіх становіцца нейкая дробная дэталі.

Матывы застаюцца тыя ж: жыццё і смерць, сутнасць чалавека, назіранні за жывой, адухоўленай прыродай, цікаўнасць да дэталей. Гэтым праяўляецца адмысловае паэтычнае светаўспрыманне. У літаратурна-крытычных тэкстах В. Зуёнак не проста разбірае тэксты, але яшчэ і паглыбляецца ў кантэкст і ўключае асабісты развагі пра літаратуру і сутнасць творчасці, мэты творцы.

Радзіма, народ і час — трыадзінства, якое суправаджае паэта на ўсім шляху, без якога літаратар не здольны адбыцца. «Найпершае прызначэнне мастацтва — праз прызму мінулага і існага праектаваць будучае. Тварыць — значыць намячаць перспектыву, хаця б на адзін дзялягляд, на адзін гарызонт».

Па праяві чужых тэкстах можна скласці цэласную карціну светаўспрымання аўтара, не толькі эстэтычны, эмацыянальны бакі, але і прынцыповыя пазіцыі, якія часам выяўляліся і ў вершах, але ў канкрэтным выказванні набываюць асаблівую непарушнасць. Эсэ «Бачу з усіх сцяжын...» аўтабіяграфічнае, заканчваецца двума кароткімі сказамі:

*Сэнс жыцця — у працы.
Веру ў працавіты народ свой.*

Выказванне, якое, як і першы працытаваны ў гэтым тэксце верш, прымушае замерці з адкрытым ротам, бо сваёй самадастатковасцю, бяспрэчнасцю і пры гэтым неверагоднай лёгкасцю кажа абсалютна ўсё.

І ў гэтым сапраўднае майстэрства — прамовіць так, быццам ніякіх слоў пасля ўжо не можа быць і не трэба, а пасля сказаць яшчэ раз, і яшчэ раз, і яшчэ раз... І каб словы не гублялі моцы і вартасці.

Дар'я СМІРНОВА

Погляд

Залішня «філалагічнасць» — поле для гольфа

Прачытала ў «ЛіМе» № 42 ад 26.10.2018 рэцэнзію Міколы Адама «Вінаватае каханне» на кнігу «Скажы, што кахаю...» (Мінск, Мастацкая літаратура, 2018) з серыі «Вера. Надзея. Любоў». З трыццаці шасці аўтараў зборніка і іх твораў у межах газетнай рэцэнзіі крытык каратка згадаў усяго дзевяць, Настассю Нарэйку ўспомніў выключна ў кантэксце загалова аднайменнага апавядання.

Выснова рэцэнзента даволі сумная: «У цэлым жа зборнік «Скажы, што кахаю...» роўны, нібы поле для гольфа. Такое адчуванне, што яго нехта адмыслова старанна адпрацаваў, рыхтык піянерскі гальштук. Асіярожнічанне, відаць, уласцівае беларускаму менталітэту, перакінулася і на літаратуру».

Пагаджуся з метафарай рэцэнзента пра «поле для гольфа». Але не пагаджуся з «асіярожнічаннем», якое нібыта ўласціва беларускаму менталітэту — «перакінулася і на літаратуру».

Добра ведаю гэтую кніжную серыю, сама друкавалася ў васьмі яе зборніках, але вось якія думкі хацела агучыць услед за Міколам Адамам.

У сучасную беларускую прозу прыйшло новае пакаленне пісьменнікаў, як правіла, гэта дыпламаваныя настаўнікі-філолагі, журналісты, іх узрост — ад 30 да 40 гадоў. Яны працуюць рэдактарамі ў выдавецтвах, газетах, часопісах, выдатна спраўляюцца на сваіх працоўных месцах з чужымі тэкстамі, ведаюць тэорыю, гісторыю літаратуры, усе тонкасці мовазнаўства, яго нормы і правілы.

Сучасны літаратуразнаўца С. Чупрынін у сваім слоўніку «Руская літаратура сёння: Жыццё по панятням» даў вызначэнне, што такое, па яго разуменні, «філалагічная проза», да якой ставяцца «з апырэннай прадурасцю». У «філалагічнай прозе» ёсць і свае прабацькі, паслядоўнікі і адкрывальнікі, крытык вызначыў нават час — канец XX стагоддзя.

«Філалагічная проза» існуе як сінонім сухой кніжнасці, залішняй навуковасці, выбранасці, другаснасці,

змучанасці. Гэта і вузкія межы філалагізму, яго аўтаномнасць, дзе сама мэта вылучаецца як гульня. Зацягненне сэнсаў выклікае ўстойлівую асацыяцыю з чымсьці высакалобым, кастава замкнёным і не надта лёгкачытальным, то-бок тэксты, загадзя разлічаныя на саміх універсітэцкіх жа выкладчыкаў.

Карацей, веды гісторыка і філолага па крытычнай шкале адзнак не залічваюцца **пісьменніку**, гэта ўспрымаецца ў літаратуры хутчэй як мінус, чым плюс.

Бяру прыклады з сучаснай рускай крытыкі, бо разгорнутыя артыкулы па гэтай тэматыцы ў беларускай крытыцы не сустракаюцца.

Пакаленне пісьменнікаў-класікаў — І. Шамякін, А. Макаёнак, В. Быкаў і іншыя франтавікі — вярнулася з вайны, ёю траўмаванае, што і паўплывала на гэтых твораў. Вайна моцна трымала іх душы, не адпускала. Свае душэўныя раны, мінулыя страхі яны рэалізавалі ў мастацкіх творах — гэта была свайго роду гаючая тэрапія.

У 60—70 гг. іншае пакаленне пісьменнікаў гэтак жа хваравіта і востра перажывала ўжо пра пакінутую родную вёску. Усё лепшае ў сваім лесе яны пераносілі на заняўдбанья хаты, настальгавалі пра мінулае, пра той рамантычны малы свет, які ўзняў іх, выгадаваў, заклаў

асновы духоўнасці, гуманізму, спагады і любові да родных каранёў. Малая радзіма дапамагла асэнсаваць былыя страты і стварыць асаблівага гучання і каларыту мастацкія творы.

Многія пісьменнікі ў мінулым не ведалі і малой часткі таго, з чым прыходзяць у літаратуру сённяшнія пачаткоўцы-філолагі. У іх багажы было ўсё, акрамя філалагічнай адукацыі, але яны ішлі ад праўды жыцця і маглі дасканала не ведаць правілаў арфаграфіі, пунктуацыі.. Старэйшае пакаленне праявіла хутка вучылася, ім дапамагала воля, жаданне самаадукацыі, і яны не саромеліся вучыцца.

У літаратурным цэху быў падзел: пісьменнікі пісалі, чытачы чыталі, крытыкі ацэньвалі і аналізавалі. Чытачы чакалі новых кніг, літаральна накідваліся на іх, горача абмяркоўвалі тэмы, але галоўнае — у тых кнігах адлюстроўвалася, пазнавалася сучаснасць і жыццё людзей з іх праблемамі, пошукамі сябе, свайго літаратурнага героя. І гэта разумелі выдаўцы.

Сучасныя ж «філалагічныя тэксты» мне нагадваюць школьныя сачыненні — няспелыя, вучнёўскія. Нашы настаўнікі-празаікі затрымаліся дзесьці ў сярэдняй школе, баяцца выйсці за межы дазволенага правіламі метадычных дапаможнікаў. Сярэдні ўзровень апавяданняў у зборніку (а такіх палова) пацвярджае слабасць аўтараў, добраадукаваных у філалогіі.

Сёння многае змянілася, «філалагічныя» тэксты часта занадта «беспамылковыя», вывераныя і таму прадказальныя, пазбаўленыя першароднасці мовы, яе сакавітасці і жвавасці, быццам рука філолага прафесійна адкінула лішняе, прычасала, падраўнала і вывела ў свет, у людзі.

Але вярнуся да філалагічнай праблемы... у тэкстах. Веды законаў літаратуры і мовы яшчэ не ёсць мастацкая літаратура. Пра што і нагадвае Мікола Адам: «Але ж каханне — гэта джунглі, нават выбуховае рэчыва!..». Далей ён цытуе А. Марыенгофа, у таго каханне — праклятае: «Я ненавіджу сваё каханне!..», дзе адчуваецца жарсць, боль, адчай, бачны апошні край прорвы — там ёсць усё! Няма толькі аднаго — роўнага, спакойнага тэксту, які нагадвае поле для гольфа.

Не ведаю, філалагічная проза — дрэнна ці добра, не мне выстаўляць адзнакі, але дакладна адно: гэты маркер падкрэслівае тэндэнцыю сучаснай беларускай літаратуры.

Ірына ШАТЫРОНАК

Серыял на паперы, альбо На мушцы ў сюжэта

Слова цэліць у сэрца без промаху і шкумагае яго на шматкі з сілай разрыўной кулі. Яно як раніць, так нярэдка і забівае, застаючыся беспакараным. Слова, бадай, — адзіны злачынца ці, можа, герой-мсцівец, якому сыходзіць з рук любая праява магутнасці. Ніводзін суд яму не ўказ. Дый няма такога суда, які б абвясціў слова па-за законам і вынес вырак.

Менавіта з-за слоў героі новай кнігі Міледзія Кукуця «У палоне каханья», што нядаўна пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура» (Мінск, 2018), трапляюць у сітуацыі, якія пагражаюць ім не толькі непрыемнасцямі, але і руйнуюць жыцці.

Валя — гераіня загаловачнай аповесці — прывабная трыццацігадовая жанчына. Працуе загадчыцай фермы ў вёсцы Шаркаўшчына. Мае дзвюх дачок ад розных мужчын. І двух кавалераў. Адзін з ёй дзеліць ложка, другі кахае. Па сюжэце сама маладзіца кахае першага. Аднак другі — бацька яе дачкі. І хоць ён на пачатку стасункаў з ёю паводзіў сябе, мякка кажучы, не па-джэнтльменску, усё ж

зразумеў сваю правіну. Але, на бяду, з'яўляецца рэдка ў вёсцы, бо жыве ў Латвіі, да таго ж падоўгу знаходзіцца ў плаванні...

Галоўнае ў творы — сюжэт, ці не так? Як ён пададзены — справа дзясятая. Гісторыя ж ёсць!

А гэты заўжды пад бокам, ды пры садзе добрай — прараб і грашмыма не абдзяляе. Мухлое, праўда, ашуквае людзей, нажываецца на іх даверы. Маючы сям'ю ў Львове, між іншым, не супраць распісацца і з Валяй, але не настойвае на тым. Бацька яе старэйшай дачкі, наадварот, хоча з ёю ажаніцца. І вось, правёўшы шалёную ноч з каханкам (а той папярэджвае, каб у хаце і нагі не было «марымана», бо наступствы будуць адпаведныя), Валя сустракаецца ўдзень з бацькам сваёй дачкі. Той вядзе размову пра жыццё разам. Неўзабаве на джыпе іх даганяе яе каханак з некалькімі хаўруснікамі і... Падзеі, пра якія распавядаецца далей, вартыя стаць асновай шырокаэкраннага трылера з салодкім хэпі-эндом напрыканцы.

Другая аповесць «Без віны вінаваты» распавядае пра старшыню калгаса, якога

ў 1990-я гады адмыслова ашукалі, навіязавшы мільённы (у доларах) крэдыт дзеля набыцця абсталявання на малочныя фермы. Зразумела, ён не атрымаў ні капейкі крэдыту, а таго абсталявання не бачыў. Але ж нехта павінен быў несці адказнасць за ўзяты крэдыт, тым больш што паўсюль стаяў яго подпіс. Старшыня калгаса атрымлівае два гады зняволення па судзе, і... большая частка твора прысвечана падзеям, якія адбыліся з ім у турме.

Слова за словам, быццам патрон за патронам у абойме пісталета, — і ты на мушцы ў жыцця. Або ў сюжэта. Сюжэт, ці слова, што ў дадзеным выпадку не істотна, перамог аўтара як творцу. Дынаміка падзей, асабліва ў першай аповесці, зашкальвае. Тыя падзеі награвашчваюцца адна на адну, ім відавочна цесна ў абмежаваным жанры, яны патрабуюць маштабу вялікага рамана і вельмі нагадваюць сучасныя расійскія серыялы, што не ёсць дрэнна. Наадварот, падобнага кшталту літаратура сёння запатрабаваная. Мушу адзначыць, што чытаюцца аповесці Міледзія Кукуця з цікавасцю і досыць жвава, сюжэт кліча за сабой, як у бой, і ты падпарадкоўваешся яму, не зважаючы на ўнутраны супраціў. А што яшчэ для кнігі трэба? Калі яна цікавая, ты даруеш ёй і яе аўтару ўсе хібы, ці не так?

Зразумела, калі параўноўваць «У палоне каханья» з «Сарокай на шыбеніцы», «Нельга забыць» альбо з «Гісторыяй хваробы», то пра дараванне адразу задумаешся і, пачухаўшы патыліцу, адзначыш, што вельмі з ім паспяшаўся. Аднак... Наўрад ці аўтар, калі пісаў сваю кнігу, разважаў пра падобнае. Захоплены сюжэтам, апалены ім, як агнём, ён імкнуўся хутчэй падзяліцца думкамі спачатку з паперай ці экранам камп'ютара, а потым, калі атрымаецца, з чытачом. Бо галоўнае ў творы — сюжэт, ці не так? Як ён пададзены — справа дзясятая. Гісторыя ж ёсць! Мова... Ну, мова як мова, не горшая і не лепшая за безліч астатніх аўтараў. Якія могуць быць да яе прэтэнзіі? Усё ж дзеля людзей! А людзям, як вядома, патрэбна што? Правільна: хлеба і відовішчаў. «У палоне каханья» — якраз з гэтай оперы, таму чытачы будуць задаволены. Упэўнены, не адну слязу пральюць сентыментальныя жанчыны над загаловачнай аповесцю Міледзія Кукуця з аднайменнай кнігі, як яны робяць падчас прагляду ўпадабаных серыялаў, бо кніга гэтая і ёсць мінісерыял, толькі на паперы, з дадатковай кароткаметражкай пад назвай «Рыкашэт», у якой пятнаццацігадовыя хлопцы выпраўляюцца на паліванне ў трыццаціградусны мароз на дзікоў і адзін з іх рыкашэтам трапляе ў другога.

Мікола АДАМ

Напярэймы ветру

Пэўна, чалавек выпраўляецца ў шлях з прагаю новых ведаў, уражанняў ды эмоцый. Ён імкнецца параўнаць: а ці так жывуць тамтэйшыя? Ці гэтаксама адчуваюць, працуюць, уладкоўваюць быт і загартоўваюць душы?

Вандраваць можна па свеце, у прасторы і часе, у глыбіні гісторыі. З адной краіны — у іншую, з роднай хаты — у чужую, ад знаёмых — да незнаёмцаў, з сушы, — на мора...

Пералічваць можна бясконца і прычыны, і магчымасці вандровак. Аднак непахіснае адно: вандроўка дае чалавеку новыя веды, незалежна ад таго, датычыць гэта матэрыяльнага ці духоўнага. У гэтым сэнсе літвандроўка можа лічыцца ўніверсальнаю, бо творца, калі выпраўляецца ў свет, то — з абавязковай справаздачай пасля. Перад сабою. Перад аўдыторыяй, з якою сустраэцца, перад чытачом, якога, магчыма, і не ведае, але завочна паважае і якому вельмі хоча давесці тое галоўнае, што ўбачыў, пачуў, перажыў.

Іна Фралова ў літвандроўцы нашай краіны пачувае сябе досыць упэўнена (пра што сведчыць яе новая кніга «Радка жывога пілігрымы...» (2018)). Дагэтуль аўтарка была вядомай чытачу як беларускі лірык. Але час ідзе, і вось Іна піша ўжо вершы па-руску. А значыць, узбагачае свой слоўнік запас вытанчанымі ўзорамі жывога слова, шукае адмысловыя рыфмы, знаходзіць дагэтуль нявыкарыстаныя метафары. І не баіцца эксперыментавання, пашыраючы межы ўласнай творчасці. Сцвердзіўшы сябе на беларускай мове, Іна Фралова і ў рускай змагла знайсці тую мастацкую прыёмы, якія з пэўнай дакладнасцю і адмысловай выразнасцю змаглі перадаць яе пачуцці ды перажыванні.

Вось малюнак, тое параўнанне, безліч магчымасцяў для ўспрымання і дакладная характарыстыка аўтара, пасля якой разумееш: яго будзеш чытаць і далей.

А чаму ж узялася за пераклады? Захацелася пабыць тым самым арганізатарам, які можа сабраць адмысловы творчы пленэр? Здзейсніць вандроўку ў прасторы і часе, у іншыя Сусветы, якімі з'яўляюцца і якія прадастаўляюць творцы іншых краін?

А ў літаратурным Космасе — свае зоркі: вялікія і імглістыя, з вядомымі імёнамі і што з'явіліся нядаўна.

Паставіць разам такіх майстроў слова, як Марына Цвятаева альбо Булат Акуджава, і зусім невядомых

беларускаму чытачу маладых (і здольных) сучасных аўтараў — таксама вялікая рызыка. Але і магчымасць даць чытачу параўнаць: якімі былі сусветы раней і цяпер; што было і ёсць перадусім галоўнае, на што звяртаюць увагу; да чаго і каго апелююць у сваіх мроях і памкненнях? Ці не звужалася, урэшце, сама літаратурная прастора? Ці не згубіла паэзія сваю вытанчанасць, эмацыянальную ўніклікасць?

Не, упэўнена адказвае Іна Фралова і паказвае гэта на прыкладзе творчасці беларускіх (перакладзеных на рускую мову), таксама рускіх, чачэнскіх, сербскіх, чарнагорскіх аўтараў, якія загучалі па-беларуску. На нашай цудоўнай мове, у асяроддзі багатай на таленты беларускай літаратуры.

І што ж? «Буду для цябе лотасам белай поўні, каб прыгажосць тваю асвятліць...» Лотасам поўні — цікавае назіранне сербскага паэта Ваіслава Караджыча малое начны небасхіл з месяцам, які таксама, як і сонца, раскідвае промні, магчыма, трохі захмараныя, невыразныя, якімі бывае часам каханне. Вось малюнак, тое параўнанне, безліч магчымасцяў для ўспрымання і дакладная характарыстыка аўтара, пасля якой разумееш: яго будзеш чытаць і далей. Бо сугучны з яго паэтычным настроем. Гэта прыкмеціла Іна Фралова і размясціла новыя творы на старонках зборніка.

Альбо ў старшыні Калінінградскай абласной пісьменніцкай арганізацыі Барыса Бартфельда — «Люпіны»:

Люпіны —
У вытанчаны сіні
Высінілі вышыні.

Мы, беларусы, згадаем тут нашы валожкі. Заўважце: гукавая таўталогія, паўтор літары «і» раптам пачынае падкрэсліваць незвычайную сінечу... Такое мастацкае ўвасабленне — ад аўтара альбо перакладчыка?

Вось пытанне, якое змушае звяртацца найперш да арыгінала, затым больш пільна ўгледзецца ў перакладзены радкі і гаварыць не столькі пра творчасць, колькі пра сутворчасць аўтара і перакладчыка, паэтаў розных краін. Пра супраўніцтва ў міжнароднай літаратурнай прасторы. Пра тую народную дыпламатыю, якая робіць зразумелымі і блізкімі людзей розных краін, якая здымае часам штучныя непаразуменні, што ўзніклі паміж народамі.

Акрамя напісання ўласных вершаў розных формаў і відаў, у сучасных аўтараў назіраецца імкненне да ўкладання зборнікаў. Зборнікаў перакладаў — у тым ліку.

Пагадзіцеся, чытанне аднаго аўтара — гэта заўсёды за глыбленне ў яго светапогляд, думкі і перажыванні, у яго краіну.

Чытанне дзесяці, дваццаці ці — як у зборніку перакладаў Іны Фраловай — звыш трыццаці аўтараў, — гэта ўжо макравандроўка па літаратурным Космасе. І трэба быць да яе падрыхтаваным.

Не стану заглябляцца ў тэмы твораў, выбраных для перакладаў: яны ўніверсальныя. Зазначу хіба: як і ўсякая паэзія, найперш яна даследуе чалавечую душу.

Таму не чакайце, што вандроўка будзе лёгкая. Рыхтуйцеся сустрацца з нечым нечаканым, магчыма, не зусім зразумелым. Але яно, тое самае незразумелае, мусіць быць заўважанае, ацэненае, прынятае.

На світанні прыходзілі, рана Марыя ды Ганна.
Маладая ценн ценню, сівенькая — зачараванай.

Гэта Алена Бязрукава з Барнаула. А Іне Фраловай можна быць удзячным за тое, што ўбачыла гэтае двухрадкое ў вершы. Некалькімі словамі намалёваная цікавая карціна. Падаецца, пераклады тым і цікавыя, што людзі прыкмячаюць нешта адметнае.

Паэт, які бярэцца прадставіць шырокай аўдыторыі вершы іншых аўтараў, мусіць быць вельмі адукаваны, дасведчаны, інтэлігентны, памяркоўны і вельмі-вельмі адказны. Таму што гаворыць не пра сябе, а пра іншых, якія, магчыма, і больш таленавітыя ды сталыя, чым ён сам. Прычым у кнізе два-тры творы кожнага з абраных аўтараў. Пачуцці — быццам аднолькавыя, параўнанні, спосабы ўвасаблення — нечаканыя, здольныя здзіўляць!

Тут горы неразумна сінія.
Іх ловяць у аб'ектыў японцы.
Спадаюць хвалямі гліцыніі,
Разносячы паўсюдна сонца.
(Мікалай Спіцын, Ялта)

Зборнік паэтэсы і перакладчыцы Іны Фраловай можна чытаць і па-іншаму. Напрыклад, заўважна, як праз усю кнігу лейтматывам праходзіць вецер, скразнякі. Прычым ім надаюцца рысы як станоўчыя (маўляў, вецер перамен), так і знішчальныя, ужытыя для большага акцэнта спусташэння. Думаю, і сама Іна гэтага не заўважыла. Не стану шукаць у тым адмысловага сэнсу, хутчэй за ўсё, так атрымалася выпадкова. Але што датычыць інтуітыўна-эмацыянальнага (да чаго смела можна аднесці і паэзію), то тут хутчэй намалюецца нейкая заканамернасць. Няхай над гэтым паразважае чытач. Як і над тым, чаму аўтар зборніка не пабаялася зрабіць спробу перакладу класікаў — Марыны Цвятаевай, Булата Акуджава. Максimalісцкі характар тут прычынаю ці амбіцыйнасць альбо смеласць, уласцівая кожнаму з пілігрымаў, — меркаваць чытачу.

Ірына ТУЛУПАВА

Яўген ХВАЛЕЙ

Як перадаць табе вяргіні —
Дзівосных сонейкаў вянок?
Прыйдзі, паглянь,
пакуль не згінулі,
Пакуль пульс у сцёблах сок.

Я абдыму цябе, вяргіню, —
Ты кветцы восеньскай раўня.
І сярод ночы цёмна-сіняй
Мы будзем марыць аж да дня...

Воўчкавічы. Туббальніца

Праз шэсць дзясяткаў год,
Калі лячылася тут мама,
Ступаю сцежкай,
як праз брод
Высокай памяці найсамай.

...Я пяцікласнік.
Сам хлапчук —
Старэйшы у сям'і.
Сястру і двух братоў хачу
Хоць бульбай накарміць...

А бацька недзе сушыць лён —
Ён рана, з цемку качагарыць.
Злятаюць іскры аж на клён,
Высокі, як мае ўсе мары.

Але мне трэба і вучыцца —
Яшчэ й выдатнікам я стану.
А ты ж, матуля, у бальніцы
Не спіш да самага світаньня.

Бядуеш, думаеш пра нас,
Як птушка думае пра дзетак.
«Хіба накарміць іх калгас?
Дадуць там некалькі манетак...»

Таму ідзеш перабіраць
Ты бульбу у бальнічны склеп.
Не да лячэння — што казаць? —
Ты зарабляеш нам на хлеб.

Прыедзеш ты да нас вясной
І прывязеш нат падарункі.
А мы вялікаю сям'ёй
Гатовы ўзняць цябе на рукі...

...Іду сцягою праз лес гадоў
Туды, дзе след застаўся мамы.
І памаліцца я гатоў
Высокай памяці найсамай.

Стары хлебароб

Аржаны дух...
Камбайны між калосся...
Пад небам жыта летні звон.
Рукой правёў па коласе,
Здалося:
Смычком струны крануўся ён.

Я сніў, што сам я адляцеў,
Душа ўзяла і засталася...
Міхась Стральцоў

Я адляцеў,
я адляцеў,
Як бусел белы ў вырай.
І толькі мой застаўся цень
На сцежках, дзе я вырас.

Забраць з сабой яго не змог —
Ён там, ля Нёмана і гаю:
Нібыта ўзяў хто на замок,
З муроў яго гукаю...

Калі шчэ стрэнуся я з ім?
Як з буслам, пэўна, разам
Мы пройдземся па той зямлі,
Дзе дні ішлі ўсе самапасам...

Нечаканы снег

Нелагічная зямная прыгажосць
У кастрычніку —
Апошні яго дзень:
Выпаў першы снег — нябесны госць, —
Юны, ён яшчэ ідзе, ідзе...

Крочу я пад ім — жыцця вандроўнік, —
Колькі я прайшоў такіх снягоў!
Ранні снег
і позні мой на скронях —
Меты, вехі, лучнікі гадоў.

Золата і серабро

Свеціць поўня над апалым
Жоўтым лісцем...
Серабро — у небе
Золата — на зямлі.
Не ведаю, што даражэй мне?
Без таго нябеснага серабра —
Бяскрыла думкам,
Без таго золата на зямлі —
Пустотна душы...

Развітанне з яблыняй

Зламала яблыню...
Нячутна
Плады няспельныя упалі,
Як слёзы, у траву начную,
Пад зоркамі, што шчэ не спалі.

І голле, яблыкі не з мёдам
Вывезем з суседам пад журбою...
Іду за яблыняю мёртвай,
Нібы за матчынай труною.

Хрызантэмы

Ты пакінула хрызантэмы —
Ваза з імі стаіць на акне.
І няма больш тужлівай тэмы —
Ты жывеш без мяне.

Дні лічу, нібыта пялёсткі...
Праз гады цябе бачу такой:
Страказой над сітнікам лёткай,
Быццам сонца, смяешся вясной...

Промні срэбныя — хрызантэмы,
Нашай восені позняй краса.
Лаішчу кветкі позіркама нема —
На цвет белы збягае сляза...

Бэз зімой

Пад маім балконам белы бэз
Цвіў у маі — воблака плыло...
А зімой ён шэры спрэс —
Голы куст, як дротам, апляло.

Але снег пад ім, як белы свет,
Вока і душу зачараваў.
І здалося мне: то майскі цвет
З гронак светлых бэзавых апаў.

Конкурс «ПЕРШАЦВЕТ»

У вершах Катрын Ніцыеўскай б'еца думка,
адчуваецца тое, чым жыве яе маладая душа, што
хвалюе, захапляе, дае натхненне і імкненне глыбей
спазнаць «таемных пачуццяў размах», падзяліцца
любоўю да ўсяго роднага, спадчынага. Цяпер яна
студэнтка Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта
імя Ф. Скарыны (спецыяльнасць — «Філалогія»)
Друкавалася ў часопісах «Качели» і «Бярозка»,
у штогодніку для падлеткаў «Переходный возраст».

Мікола ЧАРНЯЎСКИ

Мне немагчыма
Імглоу шэрай памяць заняло.
болей спаць,
Мінулыя гады прайшлі
Штодзень чакаю
імкліва,
я спаткання.
Спыніць іх ход жаданне
не магло.

Па твары можна
прачытаць,
Што я паломніца
каханья.
Яна цвіла, і на сухіх
галінках
Цяплілася вясна
і весялосць.

Ох, як жа хочацца
сказаць,
Аб тым, што сэрца
адчувае.
Яны вярталі сэрца
ў маладосць.

Ад адзіноты дзень за днём
Яно балюча знемагае.
Стамілася, спакой
спазнаць жадала,
Чаканы адпачынак
быў у ім.

Малю цябе,
любый дай знак,
І я аддам усё, што маю.
Ды толькі вось яна
зрабіла мала
Нам шлях асвецяць,
У існаванні
змораным сваім.

Тры словы:
я
цябе
кахаю.
Хоць ссеклі неўзабаве
тую сліву,
Усё ж жыцця свой сэнс
яна звіла:

Цвіла апошні год
у садзе сліва...
На маладосці
радасную ніву
Дачку сваю,
крывіначку ўзвяла.

Катрын НІЦЫЕЎСКАЯ

Слова п'явучае, роднае...
Што можа лепей гучаць?
З ім нават літара кожная
Можа ў нябёсы узняць.
Словы складаюць
і мову —
Сэрца народа ўсяго,
Казак, паданняў аснову,
Сэнс існавання майго.
Мову —
Свой скарб і матвяковы —
Будзем жа ўсе

шанаваць:
Пакуль існуе наша мова —
Народ будзе з ёй
існаваць!

Я цябе кахаю

Увосень я згадаю май,
Цябе на сэрцы намалюю.
Ты для мяне як дзверы ў рай,
Ды толькі ўсё адно сумую.

Надзея ПАРЧУК

Летуценніца

Памяці Яўгеніі Янішчыц

Летуценніца, Паэтка,
Ты заўжды жывеш між нас.
Твор душы тваёй, бы кветку,
Успрымаем кожны раз.

І як толькі дакранёмся
Да паэзіі тваёй —
Нібы слодычы нап'ёмся
Дабрадатнаю парой.

Што ні зборнік — то скарбонка
Ці куфэрак распіснь,
І ад кожнае старонкі
Вее подыхам вясны.

Твае «Снежныя грамніцы»
Да глыбінь хвалююць нас,
Нібы подых навалініцы
Ў крыгалам, бурлівы час.

Як бяром у рукі кнігу
Пра любоў і пра жальбу —
Замірае сэрца ціха,
Акунаецца ў журбу.

І тады душы ад болю
Ні ўдыхнуць, ні выдыхнуць,
Рвецца птушкаю на волю,
Так і хоча выпырхнуць.

Колькі ж мудрага стварыла
За кароткае жыццё!
Свет апела — не забыла —
Ад ракеты да красён.

Эх, як рана, як заўчасна
Адляцела ты ад нас!..
Дзесь самоціцца няшчасны
Твой на выгане Пегас.

Ну а ты ў нябёсах ясных
Апяваеш інішасвет...
І глядзіць на нас прыязна
Твой задумлівы партрэт.

КАШУЛЯ І ШАЛІК

У маленстве я жыў разам з бацькамі ў доме № 5 па вуліцы Савецкай у Зэльве. А ў суседнім доме з мужам жыла паэтэса Ларыса Геніюш. Гэта, відаць, і абумовіла ў далейшым нашы творчыя стасункі. І школьнікам, і студэнтам мне пашчасціла даволі часта бываць у гасцінай хаце гаспадароў, слушаць яшчэ не апублікаваныя вершы, частавацца смачным печывам, атрымліваць шчодрыя і незабыўныя падарункі.

Бяру ў рукі з кніжнай паліцы падараваныя мне Ларысай Антонаўнай кнігі і па чарзе разгортваю. Уладзімір Лісіцын «Жураўлінае вясло». На тытульнай старонцы чытаю надпіс (арфаграфія захавана): «Дарагому Валодзі Мазго на ўспамін аб нашай гутарцы праз творчасць Лісіцына. Л. Геніюш. Зэльва. 3.XI.74 г.».

Ларыса Геніюш «Добрай раніцы, Алесь!»: «Калі зрушыць падмурак, аснову, рухне храм, што стрываў мячы, калі нам забяруць нашу мову, стануць прусамі крывічы... Таму, таленавіты хлопчы, кахай і барані нашу беларускую мову! Ларыса Геніюш. Добрай і шчаслівай дарогі ў жыццё Уладзіміру Мазго жадае аўтарка. Зэльва. 16.X.76 г.».

Ларыса Геніюш «Невадам з Нёмана»: «Надзейнаму паэту і беларусу Уладзіміру Мазго ад аўтаркі. Зэльва. 1978 г.».

Ларыса Геніюш «На чабары настоена»: «Дарагім Тамары і Уладзіміру Мазго. Ларыса Геніюш. Зэльва, снежань, 1982 г.».

Неяк, у апошнія гады свайго жыцця, Ларыса Антонаўна падаравала мне ў час чарговай сустрэчы кашулю і шалік. Як я не аднекваўся тады, яна пераканала: гэта падарунак ад шчырага сэрца.

І пасля шмат гадоў я насіў гэтыя дарагія для мяне рэчы. Здавалася, што яны саграваюць не толькі цела, але і душу.

КАМПАЗІТАР
УЛАДЗІМІР БУДНІК

Выпаў шанц пабываць на яго малой радзіме яшчэ да нашага знаёмства з ім.

У 1984 годзе мяне прынялі ў Саюз пісьменнікаў. А на наступны год нас разам з Анатолем Клышкам камандзіравалі ў Жыткавічы па лініі Бюро прапаганды мастацкай літаратуры. Арганізатарам па Гомельшчыне ў той час працаваў малады паэт Міхась Башлакоў. Энергічны і рухавы Міша падрыхтаваў для нас столькі творчых сустрэч у працоўных калектывах, што мы ледзьве паспявалі з аднаго мерапрыемства на другое. Палешуку з цікавасцю слухалі нашы выступленні, задавалі шмат пытанняў на розныя тэмы. Задавалены і стомлены, мы вярталіся ў жыткавіцкую гасцініцу, якая ўяўлялася нам часовым паратункам паміж двума берагамі, як прыпякці паром.

Рыкаў навокал гром.
Жагнаў маланкай далі.
Мы тураўскі паром
Паспеіна накідалі.
Бадай, з нябёс вада
Пачула рог турны;
Дождж лінуў, як з вядра,
На нівы, азярыны.
Працёк пасля і дах.
Дрыжыць зары каліна.
Плюскоча па слядах
Вада у каліянах.
Знямося кагадзе
Снякотны потны прытар.
Смялася вадзе
Блакитнавока Прыпяць.
Жагнала навальніца
Мясціны дарагія,
Дзе мы жадалі зліцца
З абуджанай стыхіяй...
Кампазітар Уладзімір Буднік нарадзіўся ў Жыткавічах у 1949 годзе. Закончыў Бе-

ЗНІЧКІ ВЕЧНАСЦІ

ларускую дзяржаўную кансерваторыю па класе кампазіцыі прафесара А. В. Багатырова. Прыроджаны меладыст, ён найбольш праявіў сябе ў жанры песні, якая гучала на рэспубліканскай і ўсесаюзнай эстрадзе. Яго песні спявалі вакальна-інструментальныя ансамблі «Сябры», «Чараўніцы», вядомыя артысты Віктар Вуячыч, Яраслаў Еўдакімаў, Тамара Раеўская, Надзея Мікуліч, Уладзімір Кудрын, Алег Цівуноў...

Калі мы пазнаёмліся, Валодзя жыў па вуліцы Сонечнай у Мінску. І сам ён быў на дзіва сонечным — цёплым і шчырым. Адна за адной пачалі з'яўляцца нашы сумесныя песні. Мы выступалі разам у школах, бібліятэках, кінатэатрах. Часта запрашала нас на ўрокі ў гімназію яго жонка Святлана, якая працавала настаўніцай.

Аднойчы ў Дзень незалежнасці ён патэлефанаваў мне і радасна прамовіў: «Уключай тэлевізар! На парадзе — нашы «Абаронцы»»...

Як аказалася, ішла тэлетрансляцыя ваеннага парада і зводны аркестр Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь выконваў нашу песню. А дыктар упершыню аб'явіў імёны аўтараў. Гэта выклікала шмат званкоў ад калег і сяброў з віншаваннямі. Было прыемна бачыць вынікі нашай творчасці.

Неяк Валодзя запрасіў мяне і музыказнаўцу Надзею Бунцэвіч у сквер імя Янкі Купалы на запіс тэлеперадачы. Я распавядаў аб нашым супрацоўніцтве з кампазітарам, а Надзея прааналізавала яго музычную творчасць. І ўсё гэта — пад уважлівым і добразычлівым позіркам бронзавага песняра Купалы.

Як і многія сапраўдныя таленты, Буднік быў часам непрадказальны. Ён мог, напрыклад, сесці на веласіпед і здзейсніць неверагодны велапрабег па маршруце Мінск — Жыткавічы.

Згадваю адну з яго юбілейных вечарын у Доме афіцэраў. Перапоўненая зала ўжо чакае палову гадзіны, а канцэрт усё не пачынаецца. Няма галоўнага віноўніка ўрачыстасці.

Каб трохі «разруліць» сітуацыю, на сцэну выйшаў Аляксандр Ціхановіч і пажартаваў:

— Мы з Ядзій толькі што прыляцелі з Масквы. А Валодзя не паспеў на гэты рэйс, ён яшчэ даганяе. Таму давайце пачынаць без яго...

Нягледзячы на адсутнасць юбіляра, ён прысутнічаў у кожным сваім агучаным творы. Канцэрт, што называецца, прайшоў на «ўра». І гэта не адзіны выпадак у гісторыі музычнага мастацтва.

СІЛА СЛОВА

Чэрвень 1979 года. Нечакана мне пазванілі з райваенкамата:

— Як вы глядзіце на тое, каб паслужыць Айчыне?

Без лішніх ваганняў выдыхнуў:

— Для мяне служба Айчыне — вялікі гонар!..

Далей усё адбывалася амаль што імгненна: спецнабор, позва, прызыўны пункт, адпраўка на службу. У гэты дзень былі сфарміраваны толькі дзве каманды: паветрана-дэсантныя войскі і марская пяхота. Мяне прызывалі на вайсковую службу ў «марпехі».

Часу на зборы было вельмі мала. Таму ў мой чамадан прызыўніка разам з зубной шчоткай, пастай і іншымі неабходнымі рэчамі трапіла папка з рукапісам першай кнігі вершаў, якую не паспеў здаць у выдавецтва. Паэт-зімляк Юрка Голуб казаў: «На пару з аўтарам служыць радку пазначана загадам». А тут не толькі радку, а нават рукапісу вершаў.

Цягнік прымчаў нас з Беларусі да берагоў Балтыйскага мора. Цэлы дзень прасядзелі на прыёмным пункце ў Рызе. А потым пачулі: у «марпехаў» перабор, нас чакае вучэбка спецыялістаў БМП у Адажы. А латвійскія Адажы — гэта амаль тое ж, што беларускія Печы. Хто служыў — мяне зразумее.

Паўгода грызлі граніт армейскай навукі: штурмавалі баявую і палітычную падрыхтоўку, днём і ноччу стралялі з аўтамата і ўзбраення БМП (кулямет Калашнікава танкавы, гармата «Гром»), бегалі ў процываагах па пясчаных дзюнах, хадзілі ў каравулы... Таму, калі трапілі пасля ву-

чэбкі ў рэгулярныя войскі, служыць стала нашмат лягчэй.

Мая далейшая служба праходзіла ў батальёне БМП, што ўваходзіў у склад гвардзейскага мотастралковага палка танкавай дывізіі. Наш ваенны гарадок размяшчаўся на ўскраіне горада Калінінграда. Гэта была ўсходняя Прусія. Акрамя асноўнай службы, як сакратару бюро ВЛКСМ роты, мне давялося шмат займацца грамадскай працай.

Надараліся часам і працоўныя будні: капалі будаўнічыя траншэі ў пасёлку Янтарным, разгрузалі бананы ў Калінінградскім порце, і гэта не магло не адлюстравана ў салдацкай творчасці.

Прыгорбіліся краны

Пад імпартнаю ношай.

У воднай люстры ранак

Глядзіцца:

Ці харошы.

Мы тут даўно не госяці.

На суднах гаспадарым.

Мяхі —

Хутчэй чым хтосьці! —

Бананамі затарым.

Чародамі насілак

Жангіруем у трумах.

Шчэ сонца не свяціла,

А пот, —

Што ў Каракумах...

Узважыць мудры вечар

Плады з далёкай Ганы, —

Узідзе месяц

Млечным

Спакуслівым бананам.

А наступным летам нас знянацку перакінулі на падмогу «страйбату», дзе квітнела дзедаўшчына. Цэлы месяц «пахалі» падсобнікамі: цягалі на насілках цэглу, замесвалі растворы і г. д. Дывізія рыхтуецца да буйных вучэнняў, а нас усё не вяртаюць на сваё законнае месца. І тут я згадаў, што да ўсяго іншага з'яўляюся няштатным карэспандэнтам газеты Прыбалтыйскай ваеннай акругі, дзе ў хуткім часе і надрукавалі мой злабадзённы допіс.

Змест яго быў прыблізна такі: замест таго каб удасканальваць сваю баявую і палітычную падрыхтоўку, воіны-гвардзейцы вымушаны па нечай волі другі месяц займацца не сваёй справай. А гэта падрывае бяздольнасць падраздзялення.

Рэакцыя была імгненная. Літаральна праз некалькі дзён мы ўжо рыхтаваліся ў сваёй вайсковай часці да найбліжэйшых вучэнняў.

Што ні кажыце, а часам сіла слова не саступае нават сіле зброі. Пра гэта варта памятаць заўсёды. І не толькі пісьменнікам.

ЭКЗАМЕН НА СТАЛАСЦЬ

У снежні 1975 года, калі вучыўся ў дзясятым класе, мяне запрасілі ў Мінск на Рэспубліканскі семінар-нараду кіраўнікоў літаратурных аб'яднанняў. Як потым высветлілася, сярод удзельнікаў семінара я быў адзіным школьнікам з усёй Беларусі. Усе астатнія — сталыя літаратары і журналісты, акрамя дзвюх студэнтак Гродзенскага педінстытута.

Нас пасялілі ў гасцініцы па вуліцы Шчорса. Маімі суседзямі аказаліся землякі: Уладзімір Васько з лідскай і Васіль Юрэвіч з мастоўскай раённых газет. Семінар-нарада быў разлічаны на тры дні — з 21 па 23 снежня — з удзелам многіх вядомых пісьменнікаў.

Уступным словам адкрыў семінар-нараду народным пісьменнік БССР Іван Шамякін. Гучалі даклады Уладзіміра Ліпскага, Анатоля Грачанікава, Генадзя Бураўкіна... У праграме семінара — вечарына паэзіі, наведванне купалаўскай Вязынкі...

У перапынку паміж пасяджэннямі да мяне падышоў паэт Мікола Аўрамчык.

— Вы Уладзімір Мазго? Зазірніце да нас у рэдакцыю. Наш фотакарэспандэнт зробіць здымак да падборкі вашых вершаў, што пойдзе ў найбліжэйшым нумары «Маладосці».

Так адбылося наша знаёмства з Міколам Якаўлевічам, які шчыра паспрыяў майму школьнаму дэбюту на старонках дарослага выдання. Часопіс «Маладосць» на пачатку 1976 года надрукаваў некалькі маіх вершаў з фотаздымкам, зробленым

Валянцінам Ждановічам, і біяграфічнай даведкай, дзе было пазначана, што аўтар вучыцца ў дзясятым класе Зэльвенскай сярэдняй школы.

А яшчэ ў рэчышчы семінара мяне чакаў экзамен на сталасць перад чытачамі, дакладней — перад слухачамі. У Беларускам інстытуце механізацыі сельскай гаспадаркі ладзілася вечарына паэзіі з нашым удзелам. Веў яе паэт Анатоль Грачанікаў. Прадстаўляючы мяне студэнцкай моладзі, Анатоль Сямёнавіч адзначыў, што раз выступіць самы малодшы ўдзельнік рэспубліканскага семінара, які вучыцца яшчэ ў школе, але ў хуткім часе можа стаць таксама студэнтам. Ён параіў прысутным звярнуць увагу на юнага паэта.

Пасля такой неабходнай маральнай падтрымкі я прачытаў са сцэны два свае лірычныя вершы пра вясну і каханне. Мяркуючы па гучных апладысmentaх залы, экзамен быў вытрыманы годна.

ПЛАНЕТА «ЮНАЦТВА»

У студзені 1981 года, калі я служыў у войску ў Калінінградзе, прачытаў у газеце «Известия», што ў Мінску створана спецыялізаванае выдавецтва па выпуску літаратуры для дзіцяй і моладзі «Юнацтва». Аразу прамільгнула думка: добра было б трапіць пасля службы туды на працу. А думкі, як вядома, часам матэрыялізуюцца...

У 1984 годзе на лесвіцы Дома літаратара мяне аклікнуў дырэктар «Юнацтва» Валянцін Лукша. Павіталіся. Валянцін Антонавіч пацікавіўся, ці не жадаю перайсці на працу ў выдавецтва, дзе ў хуткім часе намячаецца вакансія.

Вось так я стаў «юнаком» — ажно на вяснянаццаць гадоў! — да самай ліквідацыі выдавецтва па нечай абсурднай волі.

Мы выдавалі нацыянальную і сусветную класіку, творы сучасных майстроў мастацкага слова Беларусі, бліжняга і далёкага замежжа, навукова-пазнавальную літаратуру, кніжкі-расфарбоўкі, кніжкі-цацкі і календары. Выданні «Юнацтва» выходзілі на шаснаццаці мовах для чытачоў 110 краін свету. Сёння гэта проста цяжка ўявіць. Але так было.

Асаблівы гонар «Юнацтва» — выпуск унікальнай 15-томнай «Бібліятэкі дзіцячай літаратуры народаў СССР», што адзначана ў 1996 годзе Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь (лаўрэатамі сталі Валянцін Лукша, Уладзімір Карызна і Уладзімір Анісковіч). Упершыню ў гісторыі кнігавыдання ажыццэўлены выпуск 10-томнай «Бібліятэкі беларускай дзіцячай літаратуры», распачаты выпуск 30-томнай «Бібліятэкі замежнай дзіцячай літаратуры».

Мне давялося тут прайсці ўсе прыступкі рэдакцыйнай лесвіцы ад карэктара і малодшага рэдактара да літаратурнага рэдактара і загадчыка рэдакцыі. У працэсе рэдагавання рукапісаў пашчасціла бліжэй пазнаёміцца з іх аўтарамі — Эдзі Агняцэв, Васілём Віткам, Артурам Вольскім, Іванам Бурсавым і іншымі выдатнымі дзіцячымі пісьменнікам.

Спачатку веў улік адрэдагаваных мною кніг, але калі колькасць іх перайшла за сотню — перастаў. Памятаю, што першай была кніга паэта Станіслава Шушкевіча «Едзе страшная Яга», а сотай — анталогія беларускай дзіцячай літаратуры ў перакладзе на рускую мову «Чароўная крынічка». З радасцю і хваляваннем падпісваў да друку творы Пімена Панчанкі, Ніла Гілевіча, Васіля Зуёнка, Міколы Чарняўскага і іншых сьлынных пісьменнікаў. Давялося быць «хросным бацькам» першых кніг Міхася Пазнякова, Пятра Васючэнка, Хведара Гурыновіча...

Тут працаваў дружны і высокапрафесійны калектыў: пісьменнікі, мастакі, перакладчыкі, карэктары, тэхрэды і г. д. Мы заўсёды былі разам: і на працы, і ў адпачынку. Эздзілі на экскурсіі, хадзілі ў тэатры, дапамагалі на ўборцы ўраджаю саўгасу «Доктаравічы» Капыльскага раёна. Усім калектывам святкавалі юбілеі сваіх калег.

Вось што мне падарыў «юнак» Сяргей Панізік з нагоды адной круглай даты:

Маладзён Мазго, аднак, —

Стопрацэнтны ён юнак!

З юбілеем радасна,

Наш саракаградусны!

Выдавецтва «Юнацтва» знаходзілася на дванаццатым — самым высокім! — паверсе Дома кнігі. Ну чым не кніжная планета!.. Святло выдзены ім кніг яшчэ і сягоння адлюстроўваецца ў нашых сэрцах.

«Паўстаю на ўспамінак душы...»

Тым, такім ужо далёкім першаверас-неўскім, ранкам 1970 года са сцэны актывай залы філалагічнага факультэта нашай альма-матар у надзвычай эмацыянальна звароце да нас, першакурснікаў, прафесар Міхась Рыгоравіч Ларчанка натхнёна чытаў па памяці сёння ўжо славутыя радкі сваёй любімай студэнткі-пяцікурсніцы Жэні Янішчыц:

... Ты пакліч мяне, пазаві.
Сто дарог за маімі плячыма.
Пачынаецца ўсё з любові,
А інакш і жыць немагчыма.

А ўсяго праз некалькі месяцаў кіраўнік нашага літаратурнага гуртка Вячаслаў Пятровіч Рагойша падывдзе да мяне з нечаканай прапановай — для факультэцкай насаценнай газеты напісаць рэцэнзію на першую кнігу Яўгеніі Янішчыц «Снежныя грамніцы» (1970 г.). Не помню ў падрабязнасцях, як набыў у кнігарні кніжку, як на працягу некалькіх дзён напісаў работу. Але помню добра (і пра тое цяпер раскажваю сваім шматлікім вучням і ўнукам), як з самай раніцы новага дня першым са студэнтаў стаяў ля сценгазеты і радок за радком перачытваў свае думкі пра вершы

юнай паэтэсы і як раптам у канцы артыкула замест свайго прозвішча ўбачыў прозвішча пяцікурсніка Яўгена Хвалея.

Такі востры здарыўся казус. Цікавым падзеяй і той факт, што за час вучобы ва ўніверсітэце з Жэняй Янішчыц я так ніколі асабіста і не пазнаёміўся. Нават не ўзяў аўтограф на «Снежныя грамніцы». Хаця не адзін раз бачыў на лесвічных прыступках імкліваю паляшучку ці, як нехта сказаў, «яблыньку з палескага саду». Хаця і нейкі час наведваў «Узлёт» Алега Лойкі, куды забягала і Жэня Янішчыц.

Ды і ва ўсе сямідзясятны гады сустрэцца з Яўгеніяй Янішчыц мне не выпала. Хаця неяк восеньскім надвечоркам 1973 года зайшоў я да Рыгора Барадуліна на Рэспубліканскую, а там у гасцях — малады лейтэнант, ён жа паэт Сяргей Панізнік. Але пра тое, што ён яшчэ і муж Яўгеніі Янішчыц, я тады не ведаў. Наступны раз лёс наканаваў мне сустрэцца з Сяргеем Панізнікам толькі праз 41 год, 4 сакавіка 2014 года, на пахаванні народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна.

І ўсё ж сустрэча з Яўгеніяй Янішчыц, калі мы змаглі перакінуцца некалькімі

словамі, адбылася. 30 лістапада 1985 года ў Барысаве праходзіла сустрэча аматараў беларускага слова з Васілём Быкавым, Сяргеем Законнікавым і Яўгеніяй Янішчыц. І праз шмат гадоў сагравае маю душу ўспамін пра той халодны восеньскі дзень. І сёння ў школьным музеі «Літаратурны космас Мётчы» сярод 350 кніг з аўтографамі беларускіх пісьменнікаў ашчадна захоўваецца кніга паэтэсы «Дзень вечаровы» з наступным подпісам: «Шаноўнаму Уладзіміру Лайкову з пажаданнем таго, што самі хацелі б, а яшчэ — і поспехаў, і ўдач, якія ніколі не лішнія! Шчыра Яўгенія Янішчыц. 30.XI.85г.»

Калісьці, паўстагоддзя таму, мяне, усходніка, назаўсёды ўзяло ў палон Палессе. Дзякуючы ў тым ліку і наступным радкам Я. Янішчыц:

Прыедзь у край мой ціхі,
Тут продкаў галасы,
Тут белыя буслікі
І мудрыя лясы.

Апошні спачын Яўгеніі Янішчыц — Усходнія могілкі. Беларускі нацыянальны пантэон, дзе пахаваны вялікія і вядомыя беларусы. Тут ляжыць таксама і

мой родны дзед, бацька маёй маці, Апанас Парфёнавіч Курчоў (1890—1964).

Заўсёды, калі наведваю яго, абавязкова падыходжу да магілы Яўгеніі Янішчыц. І ў каторы раз ва ўнісон з паэтэсай сугучнымі становяцца радкі:

І прыйдуць іншыя... Узаемна
Уславім дзён сэрцабіццё.
Пара мне знаць, што недарэмна
Па кроплі траіціца жыццё!

Уладзімір ЛАЙКОЎ

Прэзентацыя

Насуперак стэрэатыпам

Кнігу беларускай пісьменніцы, кандыдата гістарычных навук Наталлі Голубевай «Кірыл Мазураў. Пра што маўчаў час» («Кирил Мазуров. О чём молчало время») прэзентавалі ў Маскве ў Дзела-вым культурным комплексе Пасольства Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі. Мабыць, ні адно мерапрыемства, звязанае з прадстаўленнем праекта пра славутых дзеячаў сучаснасці, не збірала апошнім часам столькі вядомых асоб.

Прайшло амаль 30 гадоў, як сышоў з жыцця Кірыл Мазураў, першы намеснік старшыні Савета Міністраў СССР, член Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі, але цікавасць да яго асобы не знікае. Шматгранную дзейнасць вядомага палітыка ўспаміналі тыя, хто ведаў Кірыла Трафімавіча асабіста, і тыя, хто займаецца вывучэннем яго дзейнасці, складанага і неадназначнага ХХ стагоддзя.

Выданне «Кірыла Мазураў. Пра што маўчаў час» адрозніваецца ад звыклага фармату мемуарнай літаратуры і грунтуецца на шырокай даследчай базе. У кнізе зроблена спроба на аснове раней невядомых дакументаў, многія з якіх доўгі гады захоўваліся ў архівах Расіі і Беларусі пад грыфам рознай ступені сакрэтнасці, асабістых дзёнікавых запісаў і няскончаных успамінаў самога Мазурава пераасэнсавачы час, у якім ён жыў і працаваў, па-новаму зірнуць на падзеі той эпохі, вакол якіх і сёння не цішыцца спрэчкі: «Халодная вайна», Чэхаславакія, Афганістан... А яшчэ насуперак стэрэатыпам пра савецкіх лідараў паказаць, што нават ва ўмовах, якія выключалі свабоду меркаванняў, былі людзі, якія бачылі і разумелі і перагібы, і памылкі найвышэйшага партыйнага кіраўніцтва, не баяліся ўголас гаварыць пра іх, адстойваць іншы ад агульнапрынятага пункт гледжання, разумелі, што на самай справе адбывалася ў калідорах улады і пра што так доўга маўчаў час.

Кніга, выдданая пры падтрымцы Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, выклікала вялікую цікавасць сярод навукоўцаў, палітыкаў, тых, хто проста цікавіцца айчыннай гісторыяй, у першую чаргу яе дакументальнай асновай, калі за кожнай высновай хаваецца канкрэтны гістарычны факт, дакумент.

Марыя ЛІПЕНЬ

ЖЫЦЦЁ НІЧОГА НЕ БАІЦА

Рукапісы не гараць, — услед за М. Булгаковым сцвярджае Уладзімір Арлоў. І не толькі рукапісы, але і ноты, і нават плёнкі са знятымі фільмамі, перакананы вядомы рэжысёр. Пад вокладкай яго кнігі «Імяны і прозвішчы сапраўдныя» («Имена и фамилии подлинные») (Мінск, Ковчег, 2018) — расповеды пра знакамітых актёраў, музыкаў, рэжысёраў. Аўтар паспрабаваў адшукаць у іх біяграфіях той лёсавызначальны момант, калі яны, апынуўшыся ў патрэбны час у патрэбным месцы, сустрэліся з тым галоўным, што і зрабіла іх знакамітасцямі. Сярод герояў кнігі — айчынныя і замежныя дзеячы мастацтва: Валерыў Рубінчык, Келі Грэйс, Орсан Уэлс, ансамбль «Верасы», Георгій Гаранян, Дзмітрый Шастаковіч, Майкл Дуглас, Хамфры Богарт і іншыя.

Многія гісторыі, расказаныя аўтарам, датычаць і літаратуры: адзін з раздзелаў выдання называецца «Сумна-смешная сувязь літаратуры і кіно». Гэта расповеды, у якіх злучыліся ўмельствы майстроў слова і экрана. Нярэдка здараецца, што пры экранізацыі літаратурных шэдэўраў атрымліваецца нешта зусім адрознае ад таго, што задумваў пісьменнік. У якасці прыкладаў У. Арлоў прыводзіць карціны «Снягі Кіліманджара» і «Бывай, зброя» па творах Эрнста Хемінгуэя, «Дзікае паляванне Караля Стаха» па рамане Уладзіміра Караткевіча, «У жніўні 44-га» па матэрыялах Уладзіміра Багамолава і іншыя.

Большасць гісторый у кнізе — гэта пачуае рэжысёрам, але ён і сам быў сведкам альбо ўдзельнікам некаторых з іх. Прыклад — работа над стварэннем фільма па сцэнарыі У. Караткевіча «Хрыстос прыязміўся ў Гародні». Вядома, што пісьменнік зрабіў 12 рэдакцый, а фільм усё адно забаранілі. Асноўнай, на думку ідэолагаў, у сцэнарыі з'яўлялася тэма галоднага бунту, але тады прайшло ўсяго тры гады з моманту сапраўднага «галоднага» паўстання ў Новачаркаску. Таму ў Маскве і схамянуліся: як можна

такое здымаць? У. Арлоў адзначае ўнікальнасць прэцэдэнта ў гісторыі кіно — раман «Хрыстос прыязміўся ў Гародні» стаў не асновай, а вынікам пастаноўкі: рэжысёр У. Бычкоў, вырастоўваючы фільм, прасіў аўтара дапісаць усяго некалькі ідэйных рэплік, а Караткевіч замест іх прыносіў па 2—3 лісты. Магчыма, калі б фільм адразу прынялі, у гісторыі нашай літаратуры і не з'явіўся б адзін з лепшых (а тады — першы) постмадэрнісцкіх раманаў...

Не засталіся ўбаку і некаторыя дзяржаўныя дзеячы, якія спрычыніліся да гісторыі кінематографа. Аўтар распавядае аб кур'ёзных выпадках з удзелам Л. Брэжнева, М. Хрушчова, І. Сталіна.

Адметнасць выдання — своеасаблівае жыццёвае філасофія, якую аўтар не без гумару падае ў выглядзе кароткіх высноў пасля многіх з аповедаў: «Трэба слухацца разумных жонак», «Карысна мець дачы», «Лепш адмовіцца ад пончыкаў»...

«Прыдумляючы, баішся, што будзе “як у кіно” і што будзе не падобна на жыццё. А Жыццё — яно нічога не баіцца; выкручвае такія сітуацыі, падстройвае такія “стыкоўкі” характараў, вынаходзіць такія выгіны фавулы, што не адразу верыцца ў іх праўдзівасць», — піша ва ўступе да выдання Уладзімір Арлоў. І ў тым можа кожны пераканана, чытачы гэту цікавую і ў нечым павучальную кніжку, якая разлічана на шырокае кола чытачоў.

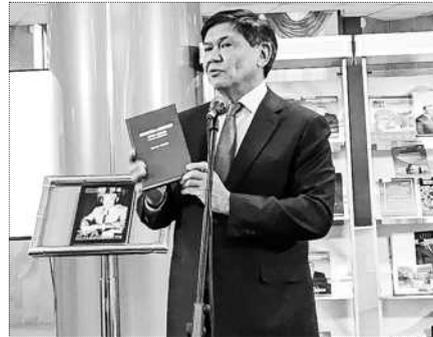
Яна БУДОВІЧ

Калі краіны сябруюць

«Нягледзячы на геаграфічную аддаленасць, на працягу шматлікіх гадоў Беларусь і Казахстан звязваюць трывалыя сяброўскія адносіны, актыўнае і ўзаемавыгаднае эканамічнае і культурнае супрацоўніцтва» — такімі словамі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі распачалася прэзентацыя кнігі Прэзідэнта Рэспублікі Казахстан Нурсултана Назарбаева «Эра Незалежнасці».

Кніга ў жанры гістарычнай публіцыстыкі апавядае пра гады стаўлення маладой дзяржавы, пра найважнейшыя задачы, ад якіх залежаў лёс краіны. На старонках выдання добра перадаецца аўтарскі позірк на найноўшую гісторыю і будучыню Казахстана.

На імпрэзе ў галоўнай кніжніцы краіны прысутнічалі Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Казахстана ў Беларусі Ермухамет Ертывсбаеў, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Азербайджана ў Беларусі Лаціф Сей-

Выданне «Эра Незалежнасці» прадстаўляе Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Казахстана ў Беларусі Ермухамет Ертывсбаеў.

фаддзін аглу Гандзілаў, а таксама прадстаўнікі казахскай дыяспары.

Падчас прэзентацыі ў сваім выступленні Ермухамет Ертывсбаеў значыў: «Я праехаў усю Беларусь, пабываў у абласных гарадах, а таксама з прэзентацыяй наведваў некалькі сталічных навуковых устаноў, уні-

версітэцкіх бібліятэк, працоўных калектываў, каб прадставіць кнігу — дваццацісямігадовы вынік незалежнага развіцця Казахстана». Палітык задаўся пытаннем выхавання маладога чалавека і тым, якія фактары адыгрываюць самую значную ролю ў станаўленні асобы.

Намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Таццяна Кузьмінч падкрэсліла: «Кніга “Эра Незалежнасці” напісана прастай мовай. Складваецца ўражанне, што Нурсултан Назарбаеў вядзе гутарку са сваім чытачом. Нацыянальная бібліятэка Беларусі сёлета была запрошана на кніжную выстаўку “Змена сталіц як змена эпох”, якая праходзіла ў Астане. І, прадстаўляючы выданні аб гісторыі Беларусі, заўважылі прыемную цікавасць бібліятэкараў і чытачоў, а гэта адзін з аспектаў прызнання сяброўскіх адносін нашых краін».

Надзея ЗУЕВА, фота аўтара

Мастацкія практыкі

Алена РУСАКЕВІЧ

**Як
успрымаць
аўтсайдар-арт?**

Апошнія некалькі месяцаў у Мінску можна заўважыць павышаную цікавасць да аўтсайдар-арт. Творы прадстаўнікоў гэтага напрамку ў мастацтве можна было ўбачыць у Палацы мастацтваў на выстаўцы «Восеньскі салон з Белгазпрамбанкам», дзе прадстаўлены праект «Космас наш», а таксама ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў, дзе праходзяць выстаўкі «Аскепкі» і «Зоркі жывуць у кожным». Папулярызаваная гэтай з’явы ў мастацтве Беларусі заслугоў вагае. І не толькі таму, што творчасць прадстаўнікоў гэтага мастацкага кірунку варта належнай увагі, але і таму, што самі аўтары часцяком маюць патрэбу як у маральнай, так і ў фінансавай падтрымцы.

Адпраўляючыся на выстаўку аўтсайдар-арт, глядзяч часцей за ўсё чакае ўбачыць у прадстаўленых творах скажоную рэальнасць, пазбаўленую ўсялякага роду клішэ, новы погляд на знаёмыя з’явы. Але што калі глядзяч, наведваючы падобную выстаўку, бачыць, напрыклад, пейзажы і нацюрморты, мастацкая мова якіх не супярэчыць нормам акадэмізму? Ці можна аднесці такія творы да аўтсайдар-арт?

Гэтым тэрмінам прынята называць «інтуітыўнае» мастацтва, створанае людзьмі-аўтсайдарамі па-за канцэпцый пануючых стылявых напрамкаў у мастацтве. Калі казаць пра ар-бру (адна з праяў аўтсайдар-арт), то можна сустрэць сцвярдженне спецыялістаў, што да гэтага кірунку трэба адносіць не толькі творы людзей з асаблівасцямі псіхічнага развіцця, але і творчасць душэўнахворых, якія пры гэтым не ідэнтыфікуюць сябе мастакамі. Часта да вышэйазначанага дадаецца таксама меркаванне, што творы, якія адносяцца да кірунку ар-бру, павінны мець так званую мастацкую каштоўнасць. Пры гэтым пытанне «Па якім прынцыпе прызнаецца мастацкая годнасць любога твора?» застаецца рытарычным.

У любым выпадку аўтсайдар-арт прадуреджае нейкае новае мастацкае бачанне, якое выяўляецца ў сродках мастацкай выразнасці, а не класіфікуецца так толькі за кошт умоў, у якіх яно стваралася.

Тым не менш у сучасным мастацтве можна выдзеліць дзве найбольш выразныя праявы гэтага кірунку: першая — калі работа створана чалавекам-аўтсайдарам і за сваю мастацкую мову можа быць прылічана да любога з вядомых стыляў; другая — калі гэта твор чалавека-аўтсайдара і мае ярка выяўленыя дэвіянтныя характарыстыкі.

Згодна з агульнапрынятым вызначэннем, прыведзеным вышэй, першы прыклад усё ж не варта адносіць да гэтага мастацкага кірунку. Але як быць з рэалістычнымі творамі ці творамі, якія не маюць высокай мастацкай каштоўнасці, створанымі ў межах арт-тэрапіі? Бо ў гэтым выпадку атрыманы прадукт не можа заняць пэўнай нішы ў класічным мастацтве.

Пытанне «Як ідэнтыфікаваць «чысты» аўтсайдар-арт?» усё яшчэ застаецца адкрытым. Зразумела, не варта адносіць да аўтсайдар-арт творы, якія не адпавядаюць патрабаванням гэтага кірунку. Але паколькі гэтая з’ява на сёння ўсё яшчэ мае патрэбу ў больш дакладнай тэрміналогіі і класіфікацыі і яе рамкі вельмі размытыя, гледзячы толькі і застаецца, што ўдзяляць больш увагі кантэксту, у якім гэтае мастацтва ствараецца.

Фота Кастуса Дробына.

Тут жывуць людзі... Гэта першая думка пры ўваходзе на выстаўку Рыгора Сітніцы. Вуліцы, дамы, дахі, дзверы — і святло, якое ідзе знутры прадметаў, што выявіў аўтар, і наогул твораў. Святло — найперш ад цеплыні. Такое адчуванне, што бачыш тут усю Беларусь з яе замкамі і сучаснымі гарадамі, палямі ды нават тым, што на іх расце і сілкуе жыццё.

Усё як ёсць — наша, пазнавальнае, часам вымаляванае да дробных дэталей, якія наўмысна акцэнтуюцца: калі спрабуеш сказаць пра тое, што любіш, то лепш за ўсё паказаць моманты, што выклікаюць асабістае захапленне. Аўтар выстаўкі «Ток» і не думае гуляць з глядачамі і задаваць задачкі пра тое, што ён любіць. Ён прызнаецца ў любові да радзімы і прамаўляе як творца максімальна зразумела — дакладна і рэалістычна. Сапраўды, можна сказаць гіперрэалістычна ці нават «звышрэалістычна», таму што задача была не ў правільным адлюстраванні прадметаў і аб’ектаў, а ў адлюстраванні тых з’яў, у якіх адбіўся дух пэўнай прасторы, народа, краіны. Сімвалы, па якіх яе пазнаем, і знакі яе існавання, якія шукаем.

Маштабная экспазіцыя старшыні Саюза мастакоў Беларусі Рыгора Сітніцы працуе ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі. Аўтар выбраў тое, што найлепш прадстаўляе яго творчы і чалавечы досвед, назапашаны за 60 гадоў жыцця. І прызнаецца, што ў экспазіцыйным плане атрымалася менавіта тое, што ён і хацеў зрабіць і паказаць. І хоць ведаюць Рыгора Сітніцу больш як мастака-графіка

(вучыўся ў тэатральна-мастацкім інстытуце ў Васіля Шаранговіча), але ў выстаўцы «Ток» графічныя работы спалучыліся з жывапіснымі. Бо экспазіцыйную канцэпцыю закладвалі не мастацкі кірунак ці тэхніка, а сутнасць выяўленага. І жаданне праз яе абудзіць, скалануць чалавека і ўзняць ад абыякавасці. Таму калі бачыш Мірскі замак, то такім, што хочацца ў ім быць гаспадаром (у крайнім выпадку наведваць ганаровым госцем), калі намалёваная бульба, то такая, што бяры і вары, а калі перад вачыма спілаваныя ствалы дрэваў, то можна палічыць кольцы, каб зразумець, колькі ж стагоддзяў, эпох, пакаленняў яны пабачылі. Бо тут і да нас жылі людзі.

Гісторыя не проста ўрываецца ў наш час — яе вобразы быццам бы суправаджаюць па выстаўцы і тлумачаць сакральнае значэнне кожнага сімвала. Для мастака Сітніцы беларуская культура наогул — сакральная тэрыторыя, а творчасць, якая яе даследуе, роўная магічнай практыцы. Рыгор Сямёнавіч родам з Гомельшчыны, яе тэрыторыя яго мастацкіх практыкаванняў пашыраная да межаў краіны, часткай якой ён сябе ўсведамляе. Бо можна колькі заўгодна казаць пра вяртанне да каранёў і ўслаўляць веліч малой радзімы, але пакуль аднойчы не ўзрушыць геаметрыя палёў альбо не крануць светлавыя блікі, што іграюць у акенцах старых дамоў, не прызнаеш: варта любіць вольны гэты свет з яго традыцыйнай правільнасцю і сучаснай недасканаласцю. Можна насіць яго ў сабе і прыслухоўвацца да яго голасу, што падказвае шлях. Нейкая варажба.

Пра чалавека

**Вобразы і тэхнікі
Рыгора Сітніцы**

— Назва «Ток» абазначае ток крыві, ток энергіі, ток жыцця, ток месца, дзе нашы продкі малацілі снапы, збіралі ўраджай, а значыць, і плён сваёй працы. Так называецца мая кніжка паэзіі, якая выйшла на пачатку года. Я прэзентаваў яе канцэртна ў Белдзяржфілармоніі і быў уражаны цікавасцю. Тое ж самае адбылося цяпер на выстаўцы, — пазней прызнаецца журналістам Рыгор Сямёнавіч.

Зразумела, чаму мастак піша вершы: калі пільна ўглядаешся ў натуру, каб зрабіць адбітак жыцця ці захаваць нейкі вобраз, то так ці інакш ён становіцца тваёй часткай і працягвае натхняць. Мастацкі твор двойчы не паўторыш. Затое вобраз можа растварацца

да артадаксальных рэалістаў: люблю балансаваць на мяжы каб было і рэалістычна, і адначасова стварала іншую мастацкую рэальнасць. Тое, што я намалюваў, мае некалькі ступеняў разумення. Я займаюся сінтэзам і калі спалучаю канструктывісцкія прынцыпы ці супрэматычныя (асабліва там, дзе паказаны пячаткі) з гіперрэалізмам, то ўзнікае іншы арт-прадукт. Я працую дзеля таго, каб выказацца, а калі пры гэтым некаму нешта адкрыў, то выдатна. Мастак не павінен думаць наперад, спадабаецца ці не спадабаецца яго твор, купяць яго ці не купяць, зразумеюць ці не зразумеюць. Але тое, што на выстаўку прыйшла вялікая колькасць людзей, упэўніла мяне, што гэта патрэбна.

«Настальгія 6», 2018, палатно, акрыл.

ў словах, можа адгукацца ў рытме і іграць у фарбах рыфмаў. Пераходзіць на іншы ўзровень існавання. Таму выстаўка — у нейкім сэнсе зварот да аўтэнтнасці вобразаў, што натхняюць паэта.

— Я працую з абсалютна традыцыйнымі матэрыяламі і ў традыцыйнай манеры. У самых банальных рэчах, якія не ўспрымаюцца як натхняльныя, я бачу мастацкі аб’ект, — тлумачыць Рыгор Сітніца. — Я рэаліст, але ўсё ж не належу

І не толькі нам, аказваецца. Адкрываць Беларусь праз мастацтва — адзін з тых шляхоў, што актыўна выкарыстоўваюцца сёння. Рыгор Сітніца неаднойчы рабіў выстаўкі ў Маскве ў Цэнтральным доме мастака, выстаўляўся ў Кітаі з графічнымі творамі. Ды і прысутнасцю ў еўрапейскай прасторы (выставачных залах, музеях і прыватных калекцыях) можа пахваліцца. Да твораў, што ўмеюць маляваць, сёння не змяняецца ўвага, нягледзячы на сучасныя кірункі, і, хто ведае, можа быць, усё вернецца да традыцыі, калі мастак — гэта той чалавек, што найперш умее маляваць і робіць гэта на высокім прафесійным узроўні. Узровень Рыгора Сітніцы ацэнены прафесіяналамі: ён узнагароджаны медалём Францыска Скарыны, з’яўляецца ганаровым акадэмікам Расійскай акадэміі мастацтваў, лаўрэат Нацыянальнай прэміі ў галіне выяўленчага мастацтва за 2017 год.

Выстаўку «Ток» адзначаюць і калегі. Напрыклад, народны мастак Беларусі Уладзімір Тоўсіцкі заўважыў: «Рыгор Сямёнавіч валодае майстэрствам рабіць свае работы без чалавека, але пра чалавека. Тыя ж дзверы, якія адчыніліся стагоддзямі, могуць распавесці шмат пра чалавечы жыццё...»

Марыя АСПЕНКА

«Прыватная археалогія. Артэфакт 9», 2016, папера, каляровыя алоўкі.

Праца на пераадоленне

Быць на першых ролях тэатра імя Янкі Купалы, загадваць кафедрай рэжысуры і акцёрскага майстэрства ў Беларускай універсітэце культуры і мастацтваў, у званні прафесара выкладаць гісторыю сусветнай культуры ў першым Чэскім (Карлавым) універсітэце, на працягу 17 гадоў выхоўваць юных служыцеляў Мельпамены ў роднай Беларусі... Такім добрым насеннем усё сьвядамае жыццё сее Юрый Максімавіч Сохар, які 12 лістапада адзначае 75-годдзе...

Нарадзіўся будучы прафесар на пераломе жудаснай вайны ў 1943 г. на ўкраінскай зямлі ў вёсцы на памежжах Харкаўшчыны, Днепрапятроўшчыны і Палтаўшчыны. Бацька гераічна загінуў, накрыўшы грудзьмі нямецкі дот, пра што сведчыць запіс у кнізе памяці на Пякломнай гары ў Маскве, пакінуўшы адзінокімі жонку-ўдаву і дваіх сыноў. Цяжкую долю зведалі дзеці і іх маці, ад якой Юра ўзяў дабраўню і спагадлівасць, а ад ўкраінскай прыроды і пазізі народных песень — прыгажосць душы, якая ў будучыні вельмі спатрэбілася ў творчай справе.

Адслужыў у арміі тры гады, пасля ўладкаваўся працаваць токарам на заводзе. Кожны, хто ні сустракаў Юрыя, раіў паспрабаваць сябе на сцэне: хлопец атрымаў у спадчыну ад прадзеда, саборнага протаіерэя, і дзеда, рэгентна царкоўнага хору, чароўны барытон.

Усё ішло да таго, каб ён стаў оперным спеваком. Зайдзросная знешнасць, сцэнічная абаяльнасць, тэмперамент выгадна падкрэслілі прыемны голас на іспытах у Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю. Выкананыя арыя Дэмана, раманс «Спатканне», «Песня пра Нёман» далі падставу экзамене-

нацыйнай камісіі на чале з прафесарам Асколкавым паставіць абітурыенту адзнаку «выдатна». Аднак прамень радасці быў заўчасны: маладога самародка падвяло сальфеджы: ён не ўмеў чытаць ноты...

Забраў дакументы і на таксі паляцеў у Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут, дзе заканчваў апошні экзаменацыйны дзень. Паспеў ускочыць у апошні вагон і паспяхова паступіў.

Гады вучобы ў майстэрні прафесара Дзімітрыя Арлова былі надзвычайна плённыя. Група, у якой вучыўся Сохар, была паспраўднаму моцная: з 18 яго аднакурснікаў чацвёра сталі народнымі артыстамі Беларусі, трое — заслужанымі дзеячамі мастацтваў, некаторыя — навуковымі работнікамі і педагогамі. Але пасля заканчэння навучальнай установы толькі аднаго з выпуску — Юрыя — размеркавалі ў славуці акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы...

У тэатры адразу прапанавалі шырокі рэпертуар. Справа ў тым, што напярэдні з трупы сышоў славуці акцёр Раман

Філіпаў, а малады выпускнік найлепш падыходзіў на яго ролі. Адною з першых работ было ўвасабленне вобраза легендарнага балгарскага камуніста Дзімітрава ў спектаклі «Праўда і нічога акрамя праўды». Таксама ён быў героем пастановак «Гросмайстарскі баль», «Памяць сэрца», «Адкуль грэх?», «Людзі на балоце»... На Сохара звярнула ўвагу тэатральная грамадскасць.

Пасля плённай акцёрскай работы на працягу некалькіх гадоў Юрыя Сохара на з'ездзе Саюза тэатральных дзеячаў выбралі дырэктарам рэспубліканскага дома работнікаў мастацтва. Па ўспамінах народнага артыста Беларусі Арнольда Кандратавіча Памазана: «У нашым «домікуперніку», у часы, калі ім кіраваў Сохар, віравала творчае жыццё: ладзіліся вечарыны для ветэранаў сцэны, творчыя дэбюты для маладых артыстаў; выстаўкі сцэнографіі, літаратурныя дыспуты, чытанні, монаспектаклі... За ўсім гэтым была творчая фантазія, руплівасць Юрыя Максімавіча. У асяроддзі літаратурна-мастацкай эліты гэтую ўстанову Мінска на Ленінскім праспекце, 26 (сёння праспект Незалежнасці) называлі не інакш як «Юраськін дамок»».

Аднак праз некалькі гадоў Юрый Максімавіч палічыў за лепшае развівацца далей і падаўся ў навуку, звязаную з тэатральным рамяством. З 1974 года ён вучыцца ў аспірантуру, здабывае павагу ўжо на іве даследаванняў гісторыі тэатра, рэжысуры, крытыкі ў Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Мэтанакіраванасць, працаздольнасць прывялі да таго, што ў 1978 годзе была абаронена кандыдацкая дысертацыя, а ў 1981 годзе яго абіраюць загадчыкам кафедры

рэжысуры і акцёрскага майстэрства Мінскага інстытута культуры. Праз чатыры гады ён дацэнт, яшчэ праз тры, пасля дактарантуры ў Ленінградскім інстытуце тэатра, музыкі і кінематаграфіі, — прафесар. Набытымі ведамі педагог дзяліўся са студэнтамі, будучымі акцёрамі і рэжысёрамі. Карпатлівая праца знайшла ўвасабленне ў аўтарскім курсе лекцый «Тэорыя і гісторыя драматургіі».

Далей прафесар падпісаў кантракт адразу на пяць гадоў з адным з найстарэйшых універсітэтаў Еўропы, — Карлавым універсітэтам (Прага). Спачатку да навукоўца з Савецкага Саюза патрыятычныя студэнты ставіліся з насцярожанасцю, але ў добразычлівага выкладчыка атрымалася захаваць моладзь вучыцца на новай сваёй спецыяльнасці і такім чынам стварыць асобны курс.

За час жыцця за мяжой выраслі дзеці. Дачка Ганна выйшла замуж і з'ехала ў Парыж, сын жа палюбіў справу жыцця бацькі. Максім Юрэвіч скончыў Беларускаю акадэмію мастацтваў, адпрацаваў сем гадоў галоўным рэжысёрам у Бабруйску, абараніў кандыдацкую дысертацыю, напісаў кнігу пра рэжысёрскую школу Беларусі, выкладае ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце культуры і мастацтваў.

У Юрыя Максімавіча паступова адна за адной выходзілі навукова-метадычныя працы, падручнікі для студэнтаў і педагогаў. З'яўляючыся пэўны час сакратаром Беларускага камітэта Міжнароднай асацыяцыі па вывучэнні і распаўсюджванні славянскіх культур, друкаваў навуковыя артыкулы аб праблемах беларускага тэатра ў міжнародным інфармацыйным бюлетэні «Славянская культура і свет», які выдаваўся ў

16 краінах свету. Апублікаваў шэраг манаграфій. Адзін з аўтараў шматтомнай «Гісторыі беларускага тэатра»; аўтар шматлікіх энцыклапедычных артыкулаў па тэатральным мастацтве краіны. Значным навуковым выданнем з'яўляецца фундаментальная манаграфія «Тэатральная школа Беларусі: ад вытокаў да сучаснасці», якую Юрый Сохар напісаў у суаўтарстве з сынам Максімам. Кніга атрымала падзяку ад Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А. Р. Лукашэнкі.

Адна з найбольш паспяхоўных кніг Юрыя Максімавіча — «Светлы смутак» (2003 г.). Даючы адзнаку гэтаму выданню, Георгій Марчук адзначаў, што «спавядальная проза Ю. Сохара напісаная ў лепшых традыцыях славянскіх літаратур і яе мастацкі ўзровень вельмі высокі».

Неабякавы пісьменнік Сохар і да самага складанага жанру літаратуры — драматургіі. У 2012 г. у суаўтарстве з Рычардам Смольскім яны выдалі драматургічны зборнік «Пераадоленне», у якім змешчана 10 арыгінальных п'ес, якія былі напісаны аўтарамі ў перыяд з 1978 па 1992 гг. Шмат якія п'есы Юрыя Сохара атрымалі сцэнічнае ўвасабленне ў розных прафесійных і аматарскіх тэатрах, на тэлебачанні і ў студыі радыётэатра.

Ратуе душу ад сталічнай працы і піша мастацкія кнігі прафесар у горадзе Беразіно на беразе аднайменнай ракі, дзе збудоваў сабе дамок.

Можна спадзявацца, што прыхільнікаў літаратурна-мастацкіх адкрыццяў Юрыя Максімавіча чакае яшчэ не адна сталая, асэнсаваная праца, якая пашле «прывітанне» будучым пакаленням ад чалавека, што ствараў сябе сам у няпростую эпоху.

Павел САЛАЎЕЎ

Усё было...

Не бывае тэатраў правінцыйных, і насамрэч не ў геаграфічнай лакацыі справа, даказаў Мінскі абласны тэатр лялек «Батлейка». Гучная прэм'ера, што здзівіла Беларусь, здарылася напрыканцы сезона і працягвае трымаць увагу восенню: хто яшчэ не паспеў паглядзець пры нагодзе, можа задумацца пра культурную вандровку ў Маладзечна, дзе цяпер ідзе спектакль «Сёстры Граі», што згадваўся на старонках нашай газеты. Але, безумоўна, ён варты асобнай гаворкі: не толькі таму, што імя пастаноўшчыка Яўгена Карняга прыцягвае ўвагу і ўказвае на магчымы тэатральны эксперымент, але і таму, што хочацца далей сачыць за тым, што гэты рэжысёр хоча сказаць зараз.

Ад папярэдняга «Бетона» ён пайшоў далей — углыб Антычнасці. Узняў у тым ліку і тую частку старажытнагрэчаскіх міфаў, якая вядомая не так добра. Але ў кароткім (крыху больш за гадзіну) творы ўмясцілася вялікая колькасць вобразаў з іх гісторыямі: багі, героі і міфічныя істоты. Але такое адчуванне, што ўсё гэта было насамрэч і справядліва для людзей, якія шукаюць сябе, імкнучыся разгадаць таямніцы лёсаў, вынайсці сродкі пазбегнуць прадвызначанасці. Няўжо магчыма?

Не, кажучы паводле спектакля сёстры Граі (ці Мойры з міфаў). І калі сама Гейя, маці-зямля (і ўсяго жывога) імкнецца спрачацца з лёсам і бярэ за сужэнца таго, хто нараджаецца з яе ж, то як не задумацца пра крохкасць гармоніі паміж небам і зямлёй. Як паверыць у тое, што народжаныя праз інцэст будуць далей трымаць свет у гармоніі і абдуцца без пачварных жарсцяў і гвалтоўных памкненняў? І як не спачуваць Рэі, якая хоча ўратаваць сваё дзіця ад паглынання бацькам-Хронасам, які стаў новым гаспадаром свету, — і яму дастаецца камень замест немаўляці. І як не паверыць тут, што лёс — гэта не наканаванасць, а моцная воля, роўная боскай: сын не проста выжыве, а потым захоча адпомсціць бацьку і нават пасягне на яго ўладарства. Ён стане богам...

Але мы можам не ведаць, што гэтага сына завуць Зеўс, ці наогул, як завуць усіх гэтых істот, што існуюць

у вузкай прасторы батлечнага акенца. За тым, што з імі адбываецца, сочыш асабліва пільна і засяроджана. Проста яны сапраўды як уладары і самыя галоўныя героі: вялікія, ім цесна ў гэтым свеце. Іх вялікія целы вабяць мармуровай (антычнай) белізной. Акрысы фігур выглядаюць бездакорна-велічна, нібыта магутныя статуі, — на фоне абмежаванай прасторы, якую час ад часу афарбоўваюць эмацыянальныя станы (мастак Волгага Разумава). Таму імкнешся не прапусціць ніводнага руху герояў, які здаецца гранічна важным для спасціжэння іх сутнасці: як яны ўціскаюцца ў сваё цела, як да яго прыстасоўваюцца, як яго падпарадкоўваюць. Канешне, гэта ж нейкія багі...

Нам пра гэта не кажучы: у спектаклі няма ніводнага слова! Але яны будуць гучаць усё адно ў розуме, таму што ён падказвае (счытвае) сюжэты, якіх можа і не ведаць зусім. Гукі (кампазітар Мікіта Залатар) падкрэсліваюць незвычайнасць свету, за якім мы назіраем. Па тым, што адбываецца з гэтымі істотамі і вакол іх, здагадваешся пра таямніцы Сусвету, пра добрае і стваральнае, як і пра змрочнае і фатальнае. Ці магчыма спрачацца з лёсам?... З тым, што ў руках трох змрочных жанчын, якія трымаюць чырвоную міць жыцця і цягнуць яе, як хочучы? З тым, што звальваецца на чалавека па волі трох пачварных сясцёр, якія нават не бачаць тых, каго надзяляюць пэўнай біяграфіяй: не маюць вачэй, а тое адзінае вока, што перадаюць адна адной, не ўратаўвае — сляпы лёс зносіць тых, хто стаіць перад ім у спадыжванні на добры вынік. Але нехта ж можа і выстаць...

Нейкае насланне, ад якога доўга не можаш пазбавіцца... Гэтыя вобразы накрываюць у вольны час, заглушаныя пачуцці часам здаюцца аплеценымі тымі ж чырвонымі міцямі, няздзейсненыя мары — забітымі шкляннымі вачыма, што кідалі некуды ў цемру невідущыя сёстры Граі. І немагчыма пазбавіцца адчування, што бачыў нешта паміж рэальнасцю і снамі —

Фота Ігоря Чышчэвіча.

часам жудаснымі, часам загадкавымі, над тлумачэннем якіх сьвядомасць будзе працаваць яшчэ доўга, каб расшыфраваць важнае пасланне, дастаўленае праз тонкі свет метафар і вытанчанасць візуальнага напаўнення. Спектакль-сон, тым не менш, — асабліва тэатральная рэальнасць.

Яна сцвярджае вяршыню эстэтычнага над жаданнем вонкава ўразіць. Яна можа быць маўкліва, але прамаўляе запамінальна. А можа злучыць сьвядомае і бессьвядомае — нават без ведання міфаў: таму што ёсць пачуцці болю і надзеі, распачы і веры, гонару і паразы. Гэты ўсё ўжо было з іншымі (нават з багамі), гэта ўсё можа паўтарацца ў чалавечым свеце цяпер. Вялікая антычная культура пакінула нам напамін пра асноўныя сюжэты жыцця праз архетыпічныя вобразы, а праз іх дала папярэджанні, якія трэба ўмець расчытваць так жа, як і лініі лёсу. І калі лёс сапраўды сляпы, то з ім можна гуляць у хованкі і ды адолець нейкае сваё зло, што, падобна медузе-гаргоне, ператварае жыццё ў халодны камень. Персей жа здолеў і стаў героем. А можа, гэта быў зусім не ён (падумаем разам з рэжысёрам), а нехта іншы, хто кінуў выклік фатуму.

Вось і маладзечанская «Батлейка» здолела гэта зрабіць па-свойму: паказала, што мастацтва жыве там, дзе ёсць тэатр, які моцна жадае ствараць свой сусвет, і дзе ёсць акцёры, гатовыя прырэчыць стэрэатыпам і існаваць як багі.

Ларыса ЦІМОШЫК

Нічога акром праўды

Трыумфам праўдзівага кінематографа можна назваць XXV Мінскі міжнародны кінафестываль «Лістапад». І гэта не пра вынікі, гэта пра самі карціны — журы ацэньвала выбар фестывальнай дырэкцыі.

Не толькі вымысел

Гэты выбар падаецца невыпадковым не толькі з пункту гледжання канцэпцыі, сфармуляванай у дачыненні да асноўнага конкурсу і з гэтай аглядаць постсавецкую кінапрасторы. Гэта выбар, зроблены з думкай пра тое, што ёсць мастацтва кіно сёння ў дачыненні да жыцця на пэўнай тэрыторыі.

Як любое з мастацтваў, ігравае кіно, вядома, канструюе (мадэлюе) гісторыі з выдуманымі героямі. Але калі паглядзець бразільска-партугальскую карціну «**Мёртвыя і іншыя**», якая стала **найлепшай у конкурсе «Малодосць на маршы»** і адзначана **прызам кінарэжысёра В. Турава**, то ёсць адчуванне таго, што само жыццё ўваходзіць у кадр і дыктуе ўмовы мастацтва, якому часам не трэба прыдумляць, але варта проста фіксаваць і паказваць тое, што ёсць: рэальны свет унікальнай культуры аднаго з паселішчаў карэнных індзейскіх народаў, за жыццём якіх мы назіраем праз экран, — і гэта фантастычна! Кіно ідзе за чалавекам, якому вельмі лёгка згубіцца ў віры часу, няпроста ўсвядоміць, хто ён, які, адкуль і чаму; распаўвадае пра народы, якія маюць права заставацца сабой у час глабальных ідэй. Згадваю гэты фільм як адно з самых моцных адкрыццяў для сябе, якое дазволіла разважаць і пра паэтыку, і пра асаблівы візуальны свет, і пра высокі сэнс, які прамаўляецца ціха, але ў выніку ўспрымаецца як адчайны крык: нейкае звышкіно, прыкметы якога хацелася адшукваць ва ўсіх стужках.

Калісьці наш вядомы пісьменнік Алесь Адамовіч казаў, што сучаснаму чалавеку патрэбна звышлітаратура, якая страсяне чалавека і ператворыць яго святломасць. Ён жа праз уласныя сцэнарыі даў прыклад, як гэта можа быць выкарыстана ў кіно. Бачыў наперад? Невыпадкава ўсё больш прыхільнікаў набывае нон-фікшн у літаратуры. Дакументальнасць прыйшла ў тэатр, у выяўленчым мастацтве з'явіўся кірунак, арыентаваны на актуальнасць. Кіно, якое на пачатку існавання было свайго роду дакументам, які замацоўваў рэальнасць на стужцы, усё глыбей углядаецца ў жыццё і выводзіць яго мастацкае адлюстраванне на новы ўзровень. Таму што мастацтва — сумленнае і шчырае, якое не вядзіць у фантазію і казку, — можа падказаць адказы, бо валодае дзіўнай магчымасцю зазіраць наперад і ацэньваць «сёння» з пазіцыі «заўтра», нават калі дзеля гэтага трэба вяртацца ва «ўчора».

«Чалавек — вось праўда»

Фактычна ўсе 12 фільмаў асноўнага конкурсу пра гэта, з якой бы краіны яны ні былі. Ці то ў разгляд траплялі людзі пэўнай эпохі, якая патрабавала маштабнага паказу (як у кітайскай карціне «Малодосць»), ці то даводзілася вяртацца на некалькі стагоддзяў назад (разам з гераіняй в'етнамскай стужкі «Трэцяя жонка»), каб зразумець, наколькі складаны чалавечы свет, ці то разважаць пра будучыню праз мараль і любоў (балгарскі фільм «Ірына») альбо намацаваць арыенціры жыццёвага шляху (разам з героямі кыргызстанска-расійскай карціны «Сулейман гара»), ці змагацца за праўду супраць карыстальнасці і моцных асоб, якія жывуць за кошт слабасці іншых, як у сацыяльнай драме «Ласкавая абыякавасць свету», што прадставіла Казахстан. Так, чалавечую сутнасць разбураюць часам абставіны, якім складана супрацьстаяць, сцвярджае рэжысёр Адзілхан Ержанаў, адзін з самых актыўных абаронцаў чалавека, голас якога гучыць супраць сацыяльнай несправядлівасці. Але і сам чалавек спрыяе самаразбурэнню і знішчэнню, калі дапускае сабе недазволеныя ўчынкi.

Што павінна раптам змяніцца, каб харошы хлопцы, напрыклад, жорстка збіў гаспадара, у якога працуе? Ці з палкай напаў на сонных людзей у палатцы? І што з ім адбываецца, калі сядзе ў клетку з сабакамі, — даўшы сабе свайго роду прысуд. Фільм «**Сэрца свету**», што сёлета мае трыумф у Расіі, скарыў і беларускіх глядачоў. Спакой леса, у якім існуе сям'я гаспадара трэнеровачнай станцыі для сабак, прыгажосць наваколля (шыкоўныя

здымкі!), канкрэтныя людзі, што жывуць справай, — усё адразу ўцягвае унутр гэтага асаблівага свету. І правільны малады чалавек, ветэрынар, які клапатліва даглядае жывёл, ратуе іх ад пакут і гібелі. Пра тое, што з хлопцам нешта адбываецца, задумваемся пасля атрыманай ім весткі пра смерць маці. І вось той, хто шкадуе сабак, раптам упадае ў дзікунскі стан і праяўляе нянавісць да людзей — экалагаў, што надакучваюць гаспадару, на якога Ягор аддана працуе, ды самому ўладальніку станцыі, які пераступае мяжу асабістай прасторы. Фільм, які пры нагодзе варта паглядзець: развагі нібыта на экалагічныя пытанні прыводзяць да думак пра экалогію душы. І часам выгадаваныя лісы больш прастасаваныя да жыцця побач з людзьмі, чым у дзікай прыродзе, а людзі, што выхаваныя ў цывілізацыі, могуць падавацца дзікунамі і перажываюць «ачалавечванне» наноў. Выказванне рэжысёра Наталі Мешчанінавай было ацэнена **прызам Прэзідэнта Беларусі «За гуманізм і духоўнасць у кіно»**. Але прафесійнае журы Асноўнага конкурсу на чале з Юсупам Разыкавым адзначыла працу **Сцяпана Дзявоніна** як выканаўцы «**Найлепшай мужчынскай ролі**»: у ёй ёсць разгубленасць, нават адчай, але і надзея.

Зусім іншы характар адлюстраваны ў сумеснай кітайска-французска-японскай карціне «**Попел беласнежны**». І гэта характар жаночы. Яго выдатна перадала актрыса Чжаа Таа і атрымала прыз «Лістапада»

Кадр з фільма «Мне пляваць, калі мы ўвойдем у гісторыю як варвары».

за «**Найлепшую жаночую роллю**», у якой сумясціліся і юнацкая лёгкасць, і глыбокая асабістая драма чалавека, што перажывае жыццёвую катастрофу. І ўсё на фоне перамен у грамадстве, якія адбываюцца за час зняволення дзяўчынай па імені Цяа: адсядзела яна за свайго каханага, крывадушнага аўтарытэта, якога не здала. Але спадзяецца вярнуцца да яго — а вяртаецца ў іншы свет, іншую сацыяльную рэальнасць. У гэтай рэальнасці ён слабы, нават нямоглы. Але яна адказвае за свой жыццёвы выбар, дзесьці глыбока ў душы разумеючы, што ён можа ўстаць з інваліднага вазка і пакінуць яе чарговы раз. І гэта не пра Кітай, а наогул пра тыя стасункі, што зразумелыя ў любой кропцы свету: што значыць быць моцным, што значыць кахаць. Што значыць пачынаць наноў, нават калі гэта можа адбывацца некалькі разоў. Драматызм адлюстраванай сітуацыі і пранікнёны тон гучання на фоне вонкава нетаропкага, але дынамічнага паводле падзей апавядання, уменне ўбачыць прыклад годных паводзін там, дзе яго шукаць мо наогул было б не варта, — вось чым прызгнуну стваральнік карціны **Цзя Чжан-Кэ**, якога адзначылі прызам за «**Лепшую рэжысуру**». Чалавек усё ж — самая нераздаданая ў свеце з'ява, таму бясконца цікавае мастацтва.

Аднойчы не сслусіўшы

І ўсё, што вакол чалавека: тая прастора, якую ён выбудоўвае для сябе. На тэрыторыі былога сацлагера гэтыя працэсы ідуць актыўна апошнія дзесяцігоддзі. З набыццём незалежнасці ўсё не скончылася, а хутчэй толькі пачалося пераўтварэнне грамадства. Працэс балючы, часам крывава. А пачынаецца рух далей — з ментальных пераўтварэнняў у соцыуме і ў галовах кожнага канкрэтнага чалавека. Ці не пачынаецца?..

Разважала пра гэта разам з Марыянай, гераіняй фільма «**Мне пляваць, калі мы ўвойдем у гісторыю як варвары**». Румынскі рэжысёр Раду Жудэ не бярэ за аснову нейкі інтрыгоўны сюжэт, нават здаецца, што ў карціне яго і няма. Таму што мы сочым за падзеямі вакол гістарычнай рэканструкцыі, якой займаецца Марыяна. Ёсць нагода: наперадзе свята, дзе на плошчы ўрачыста трэба прадэманстраваць гонар за румынскую нацыю, якая прайшла выпрабаванні на спеласць. Чым глыбей Марыяна вывучае падзеі, што адбыліся ў 1941 годзе ў

Адэсе, тым ярчэй разумее: гаворку пра нацыю немагчыма весці без усвядомлення ёю ўсіх — не толькі гераічных — момантаў гісторыі. Назвай фільма сталі словы рэальнага палітычнага дзеяча Антанэску, які быў у баку Гітлера. Жанчына вырашае: трэба ўсё паказаць як ёсць, насуперак волі заказчыкаў. Разам з аматарамі-артыстамі яны разыгрываюць на плошчы рэканструкцыю жу даснай трагедыі знішчэння румынамі яўрэяў. Але вынікі Марыяну шакуе. Таму што рэакцыя на рэканструкцыю паказвае: грамадства не зрабіла высновы з тых падзей, не асэнсавала свой сорам і ганьбу. І — самае галоўнае — настроі часоў Антанэску не зніклі дагэтуль...

Стваральнікі фільма прама, без алегорый і метафар гавораць непрыемныя рэчы. І ёсць падставы разважаць разам са стваральнікамі пра тое, што гісторыя не даруе няўвагі да сябе, якія б непрыемныя бакі яна ні адкрывала: рух без перашкод магчымы, калі свечасова прыбіраць схаваныя камяні са шляху. Карціна моцнага публіцыстычнага гучання з сэнсам, які сёння актуальны шмат для якіх народаў, атрымала «**Золата «Лістапада»**»: лепшы фільм фестывалю аказаўся па-магутнаму бескампрамісны. І гэта нават трэнд на сёлетнім фестывалі: мінулыя і сучасныя падзеі паказваць без прыўкрас, не баючыся разварушыць раны, што дагэтуль крываваць.

Гэта датычыцца і сербскай карціны «**Груз**» рэжысёра Огнена Главоніча: часы косаўскага крызісу, натаўскіх бамбардзіровак, разруха і зусім непрыемныя ландшафт на шляху кіроўцы, што вязе сакрэтны груз у Бялград. Яшчэ адна складаная карціна прымусіла задумацца пра патрэбу не проста перажываць, а асэнсоўваць падзеі ва ўсёй іх паўнаце з маральнага пункту гледжання. Фільм няпроста для сербскага грамадства, дзе дагэтуль эмацыянальна складнікі істотны і існуе падзел з нагоды стаўлення да падзей нядаўніх войнаў. У фільме «Груз» журы адзначыла «**Лепшы сцэнарый**».

І далей экзамен па найноўшай гісторыі. Польская стужка «**Аднойчы ў лістападзе**» — яшчэ адна спроба звярнуцца да людзей, якія адказныя за выбар і далейшы лёс свайго краіны. Мы бачым сённяшні дзень з пытаннямі аб правах чалавека і магчымасці асабістага выбару ў дэмакратычных умовах. Гісторыя Марэца і яго маці, што апынуліся баз жылля, разгортваецца на фоне дэманстрацый за моцную Польшчу. І так, можна лічыць гэта ўздымам патрыятызму, але, апынуўшыся ўнутры дэманстрантаў, азіраючы яго вачыма згубленага сабакі, разумееш, наколькі энергія натоўпу можа быць небяспечнай. Можна было б тут спісаць частку напружання на мастацкую падачу. Але рэжысёр Анджэй Якімоўскі выкарыстаў рэальныя дакументальныя кадры нядаўніх дэманстрацый. Зноў рэальнасць узмацняе мастацтва. І гэта было адзначана: прыз за **лепшую апераатарскую работу імя Ю. Марухіна** прысуджаны апераатар **Адаму Баерскаму і Томашу Рафе**.

І мастацтва, якое вышэйшае за рэальнасць. Фільм Рамана Бандарчука «**Вулкан**» — адна з самых сюррэалістычных неадназначных карцін «Лістапада» таксама звярнула на сябе ўвагу журы і атрымала прыз за «**Лепшае гукавое (музычнае) рашэнне фільма**». Найноўшы сюррэалізм, у якім насамрэч згадваецца рэальнасць, але ў гіпертрафіраваным адлюстраванні: місія АБСЕ ва Украіне знікае, а герой, якога падазраюць у здрадзе, вымушаны хавацца, пры тым, што сам пацярпеў. Цудоўны фон — Херсонская вобласць — быў абраны невыпадкова, бо гэтыя мясціны рэжысёр ведае. І любіць. Гэта адчуваецца ў гукавым фоне, у шыкоўных кадрах воднай стыхіі ці сланечнікавых палёў, у паказе людзей і іх думках пра повязь з зямлёй, якую яны, нягледзячы на адсутнасць працы, грошай і відавочную спустошанасць, не хочуць пакідаць. Гэта адлюстравана без пафасу і з гумарам, які можа дазволіць сапраўдны патрыёт, які заўсёды жадае, каб было лепш. Асабліва таму, што родныя мясціны працягваюць сілкаваць людзей і даюць ім магчымасць існаваць у нашым вымярэнні, не саступаючы месца міражам і ценам. Гэта ўжо цяпер. Ужо наш час. Ужо наша адказнасць за сваю зямлю.

Кінамаістры не проста канстатууюць гэта. Яны падзяляюць гэтую адказнасць са сваім грамадствам — каб не прыйшло да спусташэння. Сапраўды, гэта сёлета асноўная тэма Асноўнага конкурсу.

Ларыса ЦІМОШЫК

Р. С. Мы працягнем гаворку пра астатнія праграмы сёлетняга «Лістапада» ў наступных нумарах.

Вырасціць галінку,

альбо Аўтарскія рэканструкцыі паводле Валянціна Дудкевіча

Гэтая восень стала юбілейнай для славутага беларускага артыста, харэографа, рэжысёра і кіраўніка Дзяржаўнага ансамбля танца Беларусі Валянціна Дудкевіча — 75 гадоў. Дата адзначылася вялікай канцэртнай праграмай, дзяржаўнымі граматамі, тэлеэфірамі. Але і на самім юбілейным вечары, дзе ансамбль танца паказваў самыя розныя нумары, неаднойчы падкрэслівалася: гэта не справаздачны канцэрт, гэта не падвядзенне вынікаў. Наадварот: шмат у чым гэта дэманстрацыя цяперашняй і нават будучай працы, гэта планы на новыя праграмы і новыя нумары. Валянцін Дудкевіч нястомны і вельмі дзейны творца, у яго новыя ідэі, пастаноўкі, клопаты, памкненні. Так і наша з ім гаворка: хоць і адштурхоўвалася ад прыгожай лічбы, не стала інтэрв'ю, якое звернута ў мінулае, — гаворка ішла пра сучаснасць і пра будучасць, пра актуальныя праблемы, моду, блогі, тэлебачанне, конкурсы...

— У апошнія гады мы можам бачыць, як танцамі пачалі цікавіцца многія людзі, нават тыя, хто раней ад мастацтва быў далёкі. Гаворка, канешне, не пра класічны балет, а хутчэй пра эстрадныя, сучасныя танцы, пра розныя тэлешоу. Ці ўхваляеце вы такі ўзлёт папулярнасці, ці адбіваеца гэта на дзейнасці вашага калектыву?

— Тэма вельмі сур'езная, бо ва ўсім гэтым мне многае хутчэй не падабаецца. Часта згадваю словы філосафа Бярдыяева пра тое, што ад дэмакратызацыі якасць і каштоўнасць культуры зніжаецца. Так і з мастацтвам танца, і з іншым мастацтвам, якое дзякуючы інтэрнэту, шоу-бізнесу, рэкламе пайшло ў масы. Цяпер жа як? Нават тое, што дрыгаецца недзе за спінай эстраднага спевака, ужо называюць балетам. Балетам імя нейкага чалавека. А я так доўга жыў у мастацтве, і ў нас у Беларусі ведаю толькі адзін балет — балет Елізар'ева. Нават свайму калектыву не дазваляю называць балетам, мы ансамбль. Ёсць балет Грыгаровіча, балеты Бежара, Пеці, Баланчына, Эйфмана. А эстрадныя калектывы за аснову бяруць афрыканскую традыцыю, якая пайшла як імправізацыя пад барабан з нейкімі рытмічнымі рухамі. А танец як мастацтва — у іншым, у ім павінен быць змест. Танцавальныя рухі — гэта тыя ж словы, што існуюць у паэзіі, у літаратуры, імі ствараецца тэкст. Гэта тыя ж ноты ў музыцы. Самі па сабе рухі пад рытм не маюць мастацкай каштоўнасці.

— Ваш ансамбль супрацьстаіць попкультуры?

— З аднаго боку, сапраўды, хочацца супрацьстаяць гэтаму даволі жорстка і адстойваць свае прынцыпы. Але з іншага — гэта масавая культура, моладзевая культура. Калі зусім ад яе адмовіцца, то можна згубіць нейкую частку глядачоў. Таму трэба рабіць больш высокародным тое, што цяпер модна, дадаваць змястоўнасці і сэнсу і ствараць сучасны беларускі танец. У нас ёсць такія работы ў праграме, даволі ўдалыя і нават папулярныя, як, напрыклад, «Лянок», «Ясь і Яніна» ці работа Віталія Молчана. Яны цікавыя моладзі. Той жа «Лянок» дзякуючы інтэрнэту распаўсюдзіўся шырока па Расіі, там яго шмат дзе танцуюць і называюць беларускім народным танцам.

Тое, што я прымаю ў сучаснай танцавальнай модзе, — гэта драйв і сканцэнтраванасць інфармацыі. Нічога не размазваецца, усё вельмі канкрэтна і ад таго яшчэ больш драйвова.

— І ўсё ж мы можам казаць, што ў публіцы ёсць даволі вялікі інтарэс. І ці не вырасла б цікавасць да танцавальнага мастацтва больш высокага ўзроўню, калі б было больш рэкламы, больш увагі тэлебачання?

— Тэлебачанне — вельмі моцны інструмент. Але гляджу я, напрыклад, дзіцячы тэлеконкурс, што называецца «Талент краіны». Дзяўчынкi там сабор-

нічаюць у харэаграфіі. І мне хочацца называць гэта шоу-злачынствам. Таму што дзеці ўжо з маленства сапсаваны адсутнасцю правільнай адукацыі, яны ўсе з нейкіх студый, у іх адсутнічае элементарная танцавальная база. Пошук талентаў замяняецца імкненнем стварыць шоу-прадукт на адзін прагляд, і пра мастацтва танца гаворкі не вядзецца. Папулярываць наша мастацтва можна, калі рабіць рэкламу. Правільна як робіцца: укладваюцца сродкі ў рэкламу, потым артысты зарабляюць канцэртамі. А ў бюджэце нашага Дзяржаўнага ансамбля танца няма ніводнага рубля на рэкламу. За савецкім часам згадайце, як стваралася імя сьлінным танцавальным калектывам — «Бярозцы», ансамблю Ігара Маісеева! Спачатку дзяржава ўкладала ў гэта сродкі, а потым ужо ансамблі зараблялі для дзяржавы.

Нашы праграмы, несумненна, маглі б быць досыць папулярныя. Яны такія і ёсць, калі мы выступаем за мяжой. Калі едзе, напрыклад, у Кітай, то ў нас там закупаюцца залы і на 5 тысяч месцаў. Пры тым, што мы выезджаем нават не поўным складам. Перыядычна працуем у Маскве ў зале Чайкоўскага з вялікім поспехам, у іншых краінах. А Беларусь для пастаяннай гастрольнай дзейнасці даволі малая, і не так шмат добрых канцэртных пляцовак, у Мінску можна на год зрабіць тры сольныя выступленні. Магчыма, болей рэкламы — болей глядачоў, і канцэрты былі б больш частыя.

Пасля майго юбілейнага вечара мы хацелі напрыканцы года зрабіць яшчэ адзін канцэрт, але падумалі, што, можа, пасля навагодніх святаў яго зробім. А потым недзе на выхадзе з сезона, у маі. Вось і ўсё, што датычыцца сольных канцэртаў ансамбля.

— Работы не хапае?

— Работа ёсць заўсёды, канешне. Няма таіх разавых выступленняў, на святах, у зборных праграмах, выезджаем на гастролі: у верасні былі, напрыклад, у Сірыі.

Але ёсць і сур'езная праблема, нават бяда, не толькі ў нашым ансамблі, а паўсюль, што звязана з балетам. Гэта сыход мужчынскага складу. Раней крыху ўтрымлівала тое, што вызваліліся ад арміі, і можна было праз 20 гадоў на пенсію ісці, але і гэтага цяпер няма. Самае галоўнае, што прафесія танцоўшчыка мужчыну не корміць, не корміць яго сям'ю. І з ансамбляў, і з тэатраў мужчыны сыходзяць. Я сумна жартую, што наш калектыв — гэта курсы павышэння кваліфікацыі. Хлопцы заканчваюць навучальныя ўстановы, потым прыходзяць да нас па размеркаванні, мы іх тут даводзім да ладу і да пэўнага ўзроўню, а потым яны збягаюць і ідуць па кантракте на круізныя караблі, у Кітай, у арабскія краіны і

зарабляюць грошы. І дзяўчыны ўжо пачалі сыходзіць, але з хлопцамі зусім складана. Я нават думаю, што дзевяццаць стварыць цалкам жаночы ансамбль, якім была, напрыклад, «Бярозка». А мы наш беларускі можам назваць «Бульбачка!» Жарты жартамі, але гэта вельмі сур'езная праблема...

— У чым вы бачыце галоўную задачу Дзяржаўнага ансамбля танца Беларусі?

— Перш за ўсё развіваць народную, нацыянальную культуру, дабрацца і да глыбінных пластоў, свой творчы абавязак бачу ў гэтым. Калі раней усё зводзілася толькі да савецкага перыяду, БССР, калі мы ўзніклі і развіваліся, то цяпер мы ведаем, і якая даўня ў нас гісторыя, і якая шматслойная ў нас была культура: фальклорная, вясковая, гарадская, арыстакратычная. Мы робім рэканструкцыі, як я кажу.

А з чаго пачынаецца рэканструкцыя? З вывучэння гісторыі. Калі браць за аснову нашы старадаўнія танцавальныя рухі, яны шмат у чым падобныя да балцкіх. Вядома, што крывічы — гэта балцкае племя, былі яцвягі, дайнова... Шмат якія асаблівасці ў народным мастацтве вызначае сама прырода. У нас няма такіх яркіх фарбаў, як ва Украіне, няма нейкіх усходніх асаблівасцяў, як у Расіі. Калі вывучылі гісторыю і фальклор — пачынаецца творчасць. Я заўсёды кажу, што аўтэнтчны фальклор — гэта не сцэнічнае мастацтва. Гэта музей, выдатны цікавы музей, куды мы прыйдем, каб даведацца пра вытокі, каб узяць адтуль якую галінку і вырасціць яе. Усё, што выходзіць на сцэнічныя падмосткі, — аўтарскае. Пра гэта не вельмі прынята казаць, але ўсе фальклорныя танцы ансамбля Маісеева, ансамбля Вірскага і іншых сьлінных калектываў — гэта аўтарскія танцы. Нумары нашага ансамбля — таксама аўтарскія. Канешне, за аснову бярацца традыцыя, падчас нават проста прыкмета, намёк з гісторыі, бо танцавальны фальклор амаль не захавалася. І ствараецца рэканструкцыя. Вось як я некалі нумар зрабіў, адштурхоўваючыся ад дробнай дэталі. У архіве даследчыцы Юліі Чурко пабачыў кадры, які стары са старою ўсталі на табурэтачкі і спрабавалі неяк рухацца, так з'явілася «Кадрыля на зэдліках».

— Мы згадалі ваш «Лянок», які цяпер паўсюдна танцуюць як беларускі народны танец. Такая ж гісторыя і з танцам «Бульба», што першым паставіў расійскі харэограф Ігар Маісееў.

— У нас, дарэчы, ёсць свой нумар «Бульба», і Маісееў моцна хваліў нашу «Бульбу», хоць першым быў ён. Канешне, не было калісьці такога танца, была песня. Ігар Аляксандравіч мне раскаваў, як яны да вайны прыязджалі ў Беларусь, рабілі фальклорныя экспедыцыі і неяк

убачылі, што па вясковай дарозе бабы з поля ішлі такімі цікавымі шэрагамі і спявалі — «Бульбу вараць, бульбу жарачь...» Пасля гэтага ён і стварыў танец «Бульба», дзе жанчынкі рухаюцца троечкі. Так і «Лявоніха»: спачатку не танец, а песня. У фальклоры ж і не існавала нейкага дакладнага падзелу, усё разам было: і танцы, і песні.

— А ці можна сказаць, што ў беларускага танца ёсць нейкія такія асаблівасці, якія ўласцівыя толькі яму, якія не даюць пераблытаць яго ні з якім іншым танцам?

— Беларусі вельмі ўласцівая лірыка. Лічу, лірыкі і карагоды павінна быць многа. Карагоды могуць быць розныя: і вясельныя, і павольныя, але ўсе вельмі прыгожыя. Што яшчэ мне здаецца асаблівасцю беларускага танца — прыгажосць жаночага вобраза. У Беларусі надвычай прыгожыя жанчыны, гэта сімвал Беларусі. І сама Беларусь жаночага роду. Прыгожыя жанчыны ствараюць пэўны вобраз, жаночы пачатак у танцы вельмі моцны. А мужчыны на сцэне — каб сумна не было, так я жартую! Ёсць, вядома, нейкія агульныя для славянаў ці балтаў танцавальныя правілы, але я скажу, што чыста беларуская асаблівасць — багацце паўтоўнаў, нейкая вытанчанасць. У нашым ансамблі такую традыцыю заклаў яшчэ мінулы кіраўнік Сямён Дрэчын, я яго вялікі прыхільнік. Калі я стаў кіраўніком Дзяржаўнага ансамбля танца, ён нярэдка прыходзіў, карэктаваў свае нумары, таму што яны заставаліся ў рэпертуары. І я таксама пачаў развіваць гэтую ідэю. Лірычнасць, паўтонаваць — ва ўсім: у музыцы, харэаграфіі, касцюме.

— Але ж ёсць у ансамбля і зусім іншыя нумары, дзе многа экспрэсіі, многа рэзкіх рухаў, гучнай музыкі. Я кажу пра такі цыкл, як «Люцічы», «Яцвягі», «Крывічы».

— Так, зазірнулі мы і ў перыяд дзікасіі, ён для ўсіх народаў, мабыць, аднолькавы. Пачынаючы з інструментаў — рознага роду флейты, дудачкі, у залежнасці ад таго, якія расліны былі. Многа рытму, барабанаў. Гэта такія інструменты, якія з самой прыроды прыходзяць. Многа агрэсіі, ваяўнічасці. Адпаведныя танцы і танцавальныя рухі. Адзін з нумароў прысвечаны люцічам, а гэта было даволі ваяўнічае племя. У нумары «Крывічы» ў мяне закадзіраваны такія сімвал, як кола. Нумар «Яцвягі» да канца яшчэ не дапрацаваны, яго аснова — прынашэнне ахвяры. Канешне, гэта мае фантазіі, што так магло быць, мая творчасць. Але ж яно і магло так быць, ці не праўда?

— Вы хочаце сродкамі танца прайсці ўсю гісторыю Беларусі?

— Я хачу па кожным гістарычным этапе нашай зямлі зрабіць асобную праграму і назапашваю нумары. Спачатку былі ў мяне толькі «Крывічы», цяпер «Яцвягі» і «Люцічы». Для іншых праграм іншыя нумары: «Паланэз», «Ефрасіння», ёсць цэлы цыкл «Прывіды Нясвіжскага замка», ёсць «Пагоня». Ёсць фальклор этнаграфічны, а ёсць сучасны танец. На кожны перыяд павінна быць свая танцавальная праграма. Нельга стаяць на месцы, мы ж не можам увесь час танцаваць адныя полькі ды кадрылі. Я пакідаю сваім пераемнікам магчымасць развіваць гэтыя праграмы, паказваю шлях, па якім далей можа ісці наш ансамбль. Работы хопіць на многа гадоў наперад.

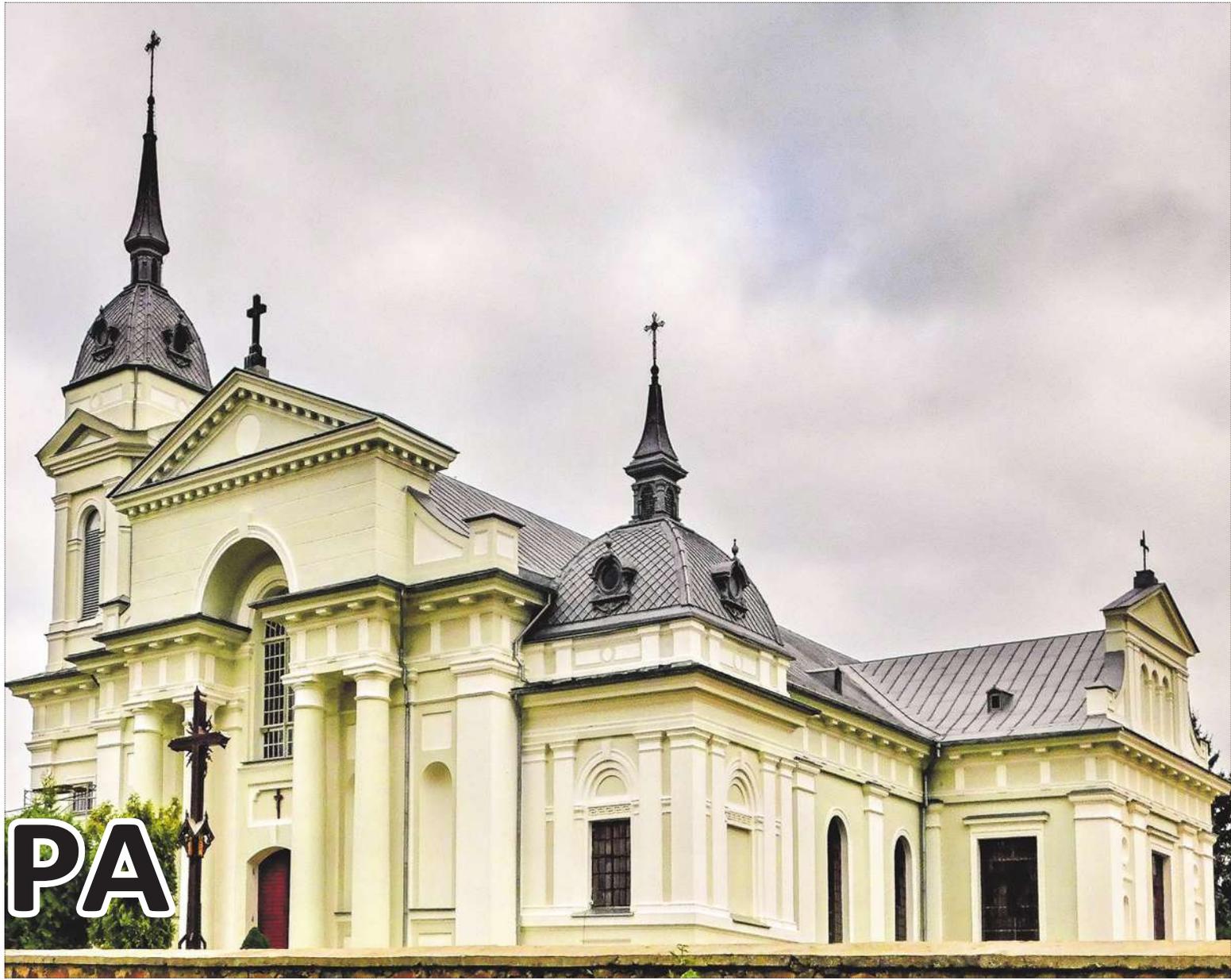
— Не ўсе ведаюць, што вы на сваім персанальным сайце ведзяце блог і пішаце на розныя актуальныя тэмы, у тым ліку аб праблемах ансамбля.

— Дзякуй Богу, я пішу даволі лёгка і хутка, ды й трымаю розум у парадку. Хаця, здараецца, прыходзіць думка, што гэта нікому не патрэбна і нікога не хваляюць нашы праблемы. Але ж карабель плыве, і я не магу не рабіць...

Надзея КУДРЭЙКА

Сілуэты Спадчыны

Аўтарскі праект
Уладзіміра Цвіркі

ІНДУРА

Вельмі доўгі час касцёл у вёсцы Індура, што ў Гродзенскім раёне, быў у рыштаваннях. Зразумела, што «апанулі» храм нездарма, і толькі на карысць. Але я спадзяваўся, што гэтым разам пашанцуе ўбачыць яго ва ўсёй непаўторнай велічы.

Касцёл — адзін з найпрыгажэйшых архітэктурных помнікаў нашай даўніны на Гродзеншчыне, бо ёсць тут нешта адначасова зразумелае і таямнічае, нават сакральнае.

У XI стагоддзі, як сцвярджаюць навукоўцы, на месцы сённяшняга паселішча існавала даволі вялікае абарончае ўмацаванне, якое акружалі равы з вадою і земляныя валы. Пазней, у XV стагоддзі, каралева Бона пабудавала тут драўляны ці то замак, ці то палац з абарончымі рысамі. З самага пачатку XVI стагоддзя гэта ўжо маёмасць маршалка Вялікага Княства Літоўскага Яна Давойны. Акрамя ўласнай гаспадаркі ён пабудоваў драўляны касцёл, вакол якога неўзабаве пачало разрастацца і само мястэчка. Хто толькі не валоўдаў Індурай з тых часоў: Войны, Пацы, Агінскія, Бжастоўскія...

Менавіта пры апошніх і з'явіўся ў Індуры Троіцкі касцёл, будоўля якога скончылася ў 1815 годзе на месцы, дзе некалі стаяў драўляны храм, збудаваны яшчэ Янам Давойнам. Але непаўторнае аблічча касцёл набыў амаль праз сто гадоў. У 1904 годзе на сродкі вернікаў святыню дабудавалі, і храм канчаткова набыў архітэктурныя рысы ампіру і неабарока. З аднаго боку галоўнага фасада з'явілася вежа-званіца, з другога — вялікае памяшканне з трансэптам, сакрысціяй ды апсідай. У канчатковым варыянце атрымалася высокамастацкая, гарманічная, непаўторная і адзіная ў сваім пластычным рашэнні архітэктурная жамчужына.

Які б прыгожы ні быў касцёл, пойдзем да другой архітэктурнай слаўтасці Індуры — магутнага, у два паверхі ды з велізарным паддашкам, будынка синагогі. Захаваўся ён амаль выдатна. Толькі дзе-нідзе сапсавалася кладка ды месцамі абсыпаліся фрызны і карнізы. Гэтыя культывы храм яўрэйскай культуры пабудавалі ў 1885 годзе.

Крыху раней, у 1881 годзе, па адным з тыпавых праектаў, у мястэчку быў узведзены яшчэ адзін храм — праваслаўная царква ў рэтраспектыўна-рускім стылі, асвечаная ў гонар Святога Аляксандра Неўскага.

Акрамя культурных пабудоў, у Індуры да канца XIX стагоддзя працавала прыходскае вучылішча, мелася аптэка і невялікая лякарня. У мясцовай шляхецкай сядзібе дзейнічала прадпрыемства па вырабе вапны, меліся піваварня і вінакурня. Магчыма, былі і гандлёвыя рады, бо толькі прыватных шапікаў налічвалася паўсотні.

Выпадзе вольная хвілінка — завітайце на індурскае гарадзішча. Паблукаць па гэтых штучных пагорках — адно задавальненне. Крыху фантазіі, і вы зможаце ўявіць, як узніклі гэтыя пагоркі і равы, як уздымаліся сцены драўлянага замка, як аднекуль спачатку чуўся толькі перазвон бразготак, а потым на дарозе з'яўлялася шыкоўная каралеўская карэта. «Едзе, едзе», — перагукваліся будаўнікі, і праца запавольвалася. Насустрач каралеве выходзіў архітэктар ці кіраўнік будоўлі, з пашанай прымаў каранаваную асобу, ішоў з ёй на мур, на абарончыя сцены. Усё зноў пачынала гудзець і рухацца. Будоўля працягвалася. А там, у вышыні, на фоне блакітнага неба, плыло па паветры ружовае адзенне каралевы. Яна грацыёзна вадзіла рукамі над будоўляй, над наваколлем. Голас яе то вырываўся з агульнага гулу будоўлі, то патанаў у ім... Так пачынаўся звычайны працоўны ранак таямнічага, захапляльнага, неабдымна-вялікага мінулага...

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная
калегія:
Тасцяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
аддзел прозы і паэзіі — 292-56-53
аддзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друку
15.11.2018 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1259

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 4145
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца,
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацый.